

סימן ט

גדרי משא היסט ואבן מסמא

מבוא 343

בטומאות המטמאות את הנושא אותן, יש לברר מה נחשב "משא" 343

פרק א: שיטת הר"ש וסיעתו 344

הר"ש מחלק בין טומאות שונות המטמאות במשא: חלקן, כגון נבלה, מטמא רק אם היה גם היסט, תנועה מסוימת; וחלקן, כגון זב ומשכבו, מטמא גם במשא ללא היסט, כגון שחבירו הניח עליו את הטומאה 344 ◊ ראיות הר"ש 344 ◊ הגדרת "היסט" לדעת רש"י ועוד היא הליכת האדם ממקומו 345 ◊ כעין זה משמע בר"ש 346 ◊ אולם מתוס' ועוד ראשונים מתבאר שכל תווה קלה של הטומאה היא "היסט" 346 ◊ כך מוכח בתוספתא על הזות צמר נבלה 347 ◊ לדעת הר"ש "אבן מסמא", שנאמר בחז"ל שמשכב ומושב טמא בה ולא נבלה, פירושה: משא ללא היסט, וזה החידוש בטומאות שהתרבו ל"אבן מסמא" 347 ◊ ביאור הר"ש למחלוקת ר' אליעזר וחכמים 348 ◊ טעמו של הר"ש לחילוק בין סוגי הטומאות מעורר קשיים 349 ◊ הרא"ש נימק את החילוק באופן אחר 351 ◊ המפרשים שחלקו על פירוש הר"ש ל"אבן מסמא" יחלקו בהכרח על חידושו במשא 352 ◊ פירושו של הר"ש ל"אבן מסמא" מעורר קשיים 354 ◊ סיכום שיטת הר"ש 355

פרק ב: שיטת הרמב"ם 356

לדעת הרמב"ם משא מטמא גם ללא הזזה כלל 356 ◊ ביאור הרמב"ם למשניות בזבים שמהן הוכיח הר"ש את שיטתו 356 ◊ ביאור הרמב"ם לברייתות האומרות שהאוכל נבלת בהמה לא נטמא 359 ◊ ביאור המושג "משא הזב" לשיטתו 360 ◊ לפי הרמב"ם כל הטומאות המטמאות במשא מטמאות גם כאשר יש אבן המבדילה בין הטמא לנטמא 362 ◊ לפיכך צריך להסביר מה לדעתו התחדש בטומאות המטמאות ב"אבן מסמא" 362 ◊ בראשונים מצאנו מחלוקת האם דין אבן מסמא נאמר במשא ממש, או רק בהיסט או משכב, שהם "כעין משא" 362 ◊ לדעת הרמב"ם אבן מסמא הוזכרה ביחס למשכב בלבד, והחידוש בה אינו הכובד אלא שאינה חוצצת בין המשכב לאדם 364 ◊ סיכום שיטת הרמב"ם 366

פרק ג: שיטת ר"ת וסיעתו 367

קיימת סיעת ראשונים הסוברת להיפך מהרמב"ם, שכל משא מותנה בהיסט 367 ◊ תוס' בנידה חולקים על פירוש הר"ש לאבן מסמא, ואעפ"כ נקטו כר"ש שמשא נבלה מותנה בהיסט, ומכאן שלדעתם כך הדין בכל הטומאות המטמאות במשא 367 ◊ כך מפורש בדברי ר"ת בספר הישר 368 ◊ וכן ברשב"ם 369 ◊ כמו כן משמע בסמ"ג 369 ◊ ביאור המשניות בזבים לפי שיטה זו 370 ◊ סיכום 371

פרק ד: שיטת ראשונים נוספים 371

רש"י 371 ◊ רז"ה 372 ◊ רמב"ן 372 ◊ רשב"א 372 ◊ ריטב"א 372 ◊ ר"ן 373 ◊ יש לדון האם החולקים על הבחנתו של הר"ש סוברים כרמב"ם או כר"ת 373 ◊ סיכום 374

פרק ה: ראיות שאין לחלק בין סוגי המשא 375

כמה מקורות אינם מתיישבים עם הבחנת הר"ש בין משא להיסט ובין סוגי הטומאות המטמאות במשא 375

פרק ו: ראיות שיש משא ללא הזזה 377

כמה הוכחות שטומאת משא אינה תלויה בהזזה, כדעת הרמב"ם 377

פרק ז: משא ללא תחושת כובד הטומאה 379

מתוס' משמע שהנושא נבלה וכיוצא בה, מהטומאות שלא נאמר בהן דין "אבן מסמא", אינו נטמא אלא אם כן הוא חש בכובד הטומאה 379 ◊ שיטה זו מעוררת תמיהה, ויש כמה ראיות שרוק הזב מטמא במשא גם כשאין חשים בכובדו 379 ◊ יש מקום לבאר את תוס' אחרת, אבל בר"ן משמע שתפס כאמור, שדם נידה מטמא רק כשחשים את כובדו 380

פרק ח: משא בכלים 381

דעת הרמב"ם והר"ש שכלים אינם נטמאים במשא אלא אדם בלבד 381 ◊ דעת הרשב"ם שגם כלים נטמאים במשא, וברש"י יש סתירות בזה 381 ◊ ראיות שאין משא בכלים 381

סיכום ומסקנות 383

העיקר כדעת הרמב"ם שכל הטומאות המטמאות במשא מטמאות כאשר משקל הטומאה נמצא על האדם, אף ללא היסט 383 ◊ מאידך, היסט מטמא גם כשמשקל הטומאה לא היה על האדם, ואפילו בתווה קלה 383 ◊ סיכום השיטות ב"אבן מסמא" 384 ◊ טומאת משא לא תלויה בתחושת כובד הטומאה 384 ◊ אין טומאת משא בכלים 384 ◊ הגזירה על זב שמת נאמרה רק לעניין משכבו ומושבו, כדעת הרמב"ם 385

נספח: דיון בתשובת האגרות משה 385

האג"מ הכריע ע"פ הר"ש שמשא מת ללא הזזה אינו משא, ולדעתו זוהי סברת רוב הראשונים 385 ◊ הערות על הכרעתו 385

סימן ט

גדרי משא היסט ואבן מסמא

מבוא

פרק א: שיטת הר"ש וסיעתו

פרק ב: שיטת הרמב"ם

פרק ג: שיטת ר"ת וסיעתו

פרק ד: שיטות ראשונים נוספים

פרק ה: ראיות שאין לחלק בין סוגי המשא

פרק ו: ראיות שיש משא ללא הזזה

פרק ז: משא ללא תחושת כובד הטומאה

פרק ח: משא בכלים

סיכום ומסקנות

נספח: דיון בתשובת האגרות משה

מבוא

כמה מאבות הטומאות מטמאים במשא, כגון נבלה, מת, זב, זבה, נידה, יולדת, מצורע, משכב ומושב, ועוד. בטומאת משא נזכרים שני מושגים: "משא" ו"היסט", דהיינו תזוזה כלשהי. מטרת מאמר זה לברר בעז"ה מהו ה"משא": האם גדרו הוא היות הטומאה מונחת מעל הנטמא ותו לא, או שמא המשא מותנה בהיסט, ואם הנושא לא הזיז את הטומאה אינו נטמא מחמתה? בלשון התורה מצאנו את הביטוי "לשאת" בשתי הצורות: על הגבהה שאין בה הזזה ממקום למקום: "וירבו המים וישאו את התבה ותרם מעל הארץ" (בראשית ז, יז), ועל העברה ממקום למשנהו: "ויהפך ה' רוח ים חזק מאד וישא את הארבה ויתקעהו ימה סוף" (שמות י, ט). מהו, אם כן, המשא שהוזכר בתורה בעניין הטומאות? אגב כך יתברר בעז"ה מהו בדיוק "היסט" ומהי "אבן מסמא" ופרטים נוספים בהלכות משא.

הדיון עוסק בהיסט שבו הטהור מסיט את הטומאה, אך לא בהיסטו של זב, שבו הטמא מסיט את הטהור.

פרק א: שיטת הר"ש וסיעתו

1. שיטת הר"ש: יש שמטמאים בהיסט ולא במשא

הר"ש בכלים פ"א מ"ג דן בטומאת משא, וז"ל: "יש דברים דמטמא בין במגע בין בהיסט בין במשא, כגון זב וזבה ונדה ויולדת ומצורע ומשכב ומושב, ויש דברים דבמגע והיסט מטמאין ולא במשא, כגון נבלה ומת וזובו של זב ושכבת זרעו ומימי רגליו ודם הנדה". כלומר, משא בלא היסט דינו כמשא רק בטומאות מסוימות, ובטומאות אחרות אין דינו כמשא. וכ"כ הר"ש גם בזבים פ"ה מ"ג, ושם הגדיר יותר את החילוק המעשי בין משא להיסט: "דנושא את הנבלה ולא זו ממקומו, גם לא הניעה ממקומה אלא שהונחה על גביו, שבא חבירו והניחה עליו – טהור עד שיסיטנה... ומיהו גבי משכב... שמע מינה דלא בעי היסט". טעמו של חילוק זה בין הטומאות השונות יתבאר להלן. כדבריו כתבו גם הרא"ש בפירושו לזבים פ"ה מ"ג ומ"ו-ח¹, הברטנורא שם², והגר"א באליהו רבה בזבים פ"ה משניות א-ג.

2. ראיות הר"ש

הר"ש מביא מספר ראיות לדבריו:

- א. בפירושו לכלים שם מביא הר"ש את המשנה בזבים פ"ה מ"ג: "מפני שאמרו: כל הנושא ונישא על גבי משכב – טהור, חוץ מן האדם. כל הנושא ונישא על גבי הנבלה – טהור, חוץ מן המסיט. רבי אליעזר אומר: אף הנושא. כל הנושא ונישא על גבי המת – טהור, חוץ מן המאהיל ואדם בזמן שהוא מסיט". פירוש הדברים, שאדם הנושא את המשכב טמא, ואילו אדם הנושא ונישא על גבי הנבלה טהור אלא אם כן הוא מסיט את הנבלה. וכך אדם הנושא את המת (באופן שלא האהיל, כגון שהיתה חציצה של דבר שאינו מקבל טומאה) טהור, אלא אם כן הסיט את המת. מכאן שהנושא נבלה או מת ללא הזזה שלהם אינו נטמא במשא (להמשך הדיון בראיה זו ושאר הראיות שלהלן ראה פרק ב, על שיטת הרמב"ם בהבנת מקורות אלו).
- ב. במשנה ו שם נאמר: "הנוגע בזב, וזבה, ובנדה, וביולדת, ובמצורע, במשכב ומושב – מטמא שניים ופוסל אחד; פירש – מטמא אחד ופוסל אחד. אחד הנוגע ואחד המסיט ואחד הנושא ואחד הנישא". לעומת זאת במשנה ז נאמר: "הנוגע בזובו של זב, וברוקו, בשכבת זרעו, במימי רגליו, ובדם הנדה – מטמא שניים ופוסל אחד; פירש –

1 וכך גם בתוספותיו לחולין קכד ע"ב ד"ה כתנאי. אבל בפירושו לכלים פ"א מ"ג בענין אבן מסמא לא כתב את פירוש הר"ש (למרות זיקתו להגדרת המשא, כדלקמן), וכן בתוספותיו בסוגיות הנוגעות לאבן מסמא בניה ובשבת, וראה להלן.

2 אבל בכלים פ"א מ"ב כתב שטומאת משא היא כשהגביה את הטומאה "בין בידו בין שהגביהו חברו על כתפו", כשיטת הרמב"ם להלן, ועמד בסתירה זו במי נפתוח (פרפ"ג, י).

מטמא אחד ופוסל אחד. אחד הנוגע ואחד המסיט. רבי אליעזר אומר: אף הנושא". מכך שתנא קמא במשנה ז לא מציין את הנושא מוכח שהנושא את אלו טהור אם לא הסיט; ועל דעת ר' אליעזר ראה להלן.

אמנם במשנה ח שם נאמר: "הנושא את הנבלה ואת מי חטאת שיש בהם כדי הזייה – מטמא שניים ופוסל אחד", בניגוד לדקדוקו של הר"ש, אך הר"ש שם מבאר ש"הנושא" כאן היינו מסיט.

ג. בפירושו לזבים פ"ה מ"ג מביא הר"ש ראייה נוספת. בנדה מב ע"ב נחלקו אב"י ורבא אם המקום בגוף האדם שבו נבלת העוף הטהור מטמאת נחשב כבלוע (שבדרך כלל אינו מטמא כלל, לא במגע ולא במשא, ורק בנבלת עוף טהור התחדש שהאכילה מטמאת) או כבית הסתרים (המטמא בדרך כלל במשא, אך לא במגע). אב"י, הסובר שהוא כבלוע, מסתייע מברייתא האומרת שנבלת בהמה איננה מטמאת בבית הבליעה, ואם בית הסתרים הוא – למה לא תטמא במשא? (ברייתא דומה ישנה גם בחולין כז ע"ב: "עוף – מטמא בגדים אבית הבליעה; בהמה – אינה מטמאה בגדים אבית הבליעה"). כיצד יענה רבא על קושיה זו? הר"ש מתרץ לשיטת רבא, שמדובר במשא ללא היסט, כגון שחברו תחב לו את הנבלה בבית הבליעה והאדם האוכל לא זו ממקומו, ובאופן זה בנבלת בהמה טהור ובנבלת עוף טהור טמא.

3. מה נחשב היסט

לפני הדיון בשיטת הר"ש יש להגדיר מהו בדיוק ההיסט המדובר, דיון שאינו תלוי בשאלה האם בטומאת משא צריך היסט.

רש"י בחולין כ ע"ב ד"ה מלק כותב: "יכול תהא נבלת בהמה מטמאה אבית הבליעה, כגון תחב לו חברו בבית בליעתו, והוא לא נגע בה, שלא נטמא במגעה, וטומאת בית הסתרים לא מטמא טומאת מגע, ובטומאת משא נמי אינו טמא, שלא זו עד שבלעה". דעת רש"י כדעת הר"ש, שאין משא בנבלה ללא היסט⁴. ומלשון רש"י משמע שאפילו אם הייתה תזוזה קלה של החפץ עדיין אין זה בגדר משא, ורק כשהאדם הולך זהו משא, ולפיכך אם עמד במקומו ולא זו עד שבלעה אין זו טומאת משא, גם אם הנבלה נעה תנועה מסוימת בגרון. וכך נראה גם מרש"י עה"ת בויקרא יא, מ, הכותב: "ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא, כגון אם תחבה לו חברו בבית הבליעה". משמע שהמציאות הסתמית של תחיבה בבית הבליעה איננה משא, ובתנאי שחברו תחב, כי אם האוכל עצמו הכניס לפיו בידו הרי זה מגע. וכך משמע קצת גם מדבריו בנידה מב ע"ב

3 הרא"ם (ויקרא יא, מ) כתב שלדעת רבא זוהי גזירת הכתוב שהנושא נבלת בהמה בבית הבליעה טהור אע"פ שנשא, ותמה עליו המהרש"א בנידה שם.

4 אבל אין הכרח שסבר כמותו לחלק בעניין זה בין הטומאות השונות המטמאות במשא, וראה להלן פרק ד.

ד"ה שתחב לו חבירו: "דאי תחב הוא לעצמו איטמי ליה במגע", ולכאורה היה עדיף להזכיר גם את המשא, שגורם גם טומאת בגדים, ומשמע שאופן זה אינו משא⁵.

יותר ברור הדבר בלשון המאירי בנידה מב ע"ב ד"ה אף מקום: "ואם תחב לו חבירו כזית נבלת בהמה לשם (לבית הבליעה) לא נטמא במגעה אלא אם כן הוא הולך ונישאת עמו". משמע שצריך שינוי מקום. וכן במאירי בחולין ע"א: "אלא שהוא מטמא במשא, ר"ל אם הלך, שנישא עמו בהליכתו".

הר"ש בזבים פ"ה מ"ג כותב: "דנושא את הנבילה ולא זו ממקומו, גם לא הניעה ממקומה אלא שהונחה על גביו... וכן פירש בקונטרס בפ"ק דחולין... איכא לאוקומי בשתחב לו חברו בבית הבליעה ולא זו ממקומו, שלא הסיט... רבא הוה משני לה כדפרישית שלא זו ממקומו". מצד אחד כתב "גם לא הניעה ממקומה", ומצד שני הסתפק באוקימתא ש"לא זו ממקומו" על מנת לטהר, ולא דחק לפרש שלא היה היסט בתוך בית הבליעה. נראה שדעתו שההיסט הדרוש איננו תזוזה קלה אלא שינוי מקום, דהיינו הליכת האדם למקום אחר, או שהאדם נשאר במקומו ומניע את הטומאה ממקומה, ועל כל פנים אין "היסט" ללא שינוי מקום.

ראיה להבנה זו בדעת הר"ש מהתוס' בפסחים ע"א ד"ה בטומאת הגוף ומקבילו בתוס' הרשב"א שם. הגמ' שם אומרת שכאשר הסכינים לפסח נטמאו בטומאת מת משום "חרב הרי הוא כחלל" גם הכהנים ייטמאו מחמתם ויאלצו להיכנס לעזרה בטומאת הגוף, ומקשים תוס': "וא"ת ישחוט בסכין ארוכה ולא יצטרך ליכנס לעזרה, אי נמי יאחזו הסכין בפשוטי כלי עץ וישחוט? ואומר ר"י דאין פנאי לכל הפסחים לשחוט בענין זה". הקושיה מאחיזת הסכין בפשוטי כלי עץ צ"ב, מה התועלת בה, הרי הכהן ייטמא במשא! וקשה לתלות בדעת תוס' שחרב אינה מטמאת במשא, שהרי בעלי התוס' בכלל בכמה מקומות, והר"ש (באהלות פ"א מ"ג) והר"י (בתוס' ב"ב כ ע"א ד"ה בחבית) בפרט, סוברים שחרב מטמאת אפילו באהל! לפיכך מסתבר שכוונת הקושיה שהכהן יאחז את הסכין ויעמוד במקומו וישחט וכך לא ייטמא במשא, אע"פ שהוא מזיז את הסכין בהולכה והבאה⁶.

לעומת זאת התוס' בחולין ע"א ד"ה מ"י כותבים: "ובית הבליעה היה רחב ולא הסיטה כלל", וכן בנידה מב ע"ב (ד"ה יצתה): "כגון שבית הבליעה רחב כל כך שלא יסיט נבלה שתחב לו חברו". לדעתם כל תזוזה קלה נחשבת משא, אפילו אם האדם עומד במקומו והנבלה נעה בפיו (ראה 'חמדת משה' פרלמוטר עמ' 60 בהערה), ולכן נדחקו לאוקימתא זו.

5 בעניין זה נחלקו מפרשי רש"י עה"ת בויקרא יא, מ: המזרחי והגור אריה כתבו שהתוחב את הנבלה בעצמו לבית הבליעה נטמא משום נושא, וכן בבאר בשדה (והסביר לפ"ז את פשט הפסוק: "והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו", שהוא משום התחיבה בידו לפיו). והלבוש תמה עליהם והוכיח מרש"י בנידה שהתוחב לעצמו אינו נקרא נושא.

6 אציין לרבנו הלל (לספרי חוקת עמ' 168) שהאוסף אפר פרה ולא נשאו אינו "מסיט", ומאידך לתורא"ש (נדה ט ע"א ד"ה שמזה) שהזאת מי חטאת היא "משא", ואכמ"ל.

גם מלשון ר"ת בספר הישר (סי' רנו) משמע כך, שכן בתיאור המשא נקט כמה פעמים לשון נענוע, כגון: "שהנושא מהלך או מנענע ומסיט", ואף כתב: "והא דתנן במסכת זבין 'כל הנושא והנישא על גבי נבילה טהור', בכלים או באוכלין ומשקין או באדם כפות שאינו מנענעו".

וכך נראה מהסמ"ג (עשין רלא, טומאת מת), הכותב: "משא והיסט האמורים בכל מקום... משמע שהיסט הוא נדנוד בלא משא. וכן כרע הזב טמא שכנגדו מטעם היסט... וכן משמע בפרק בכל מערבין (לה ע"א): 'הקיש על גבי שידה תיבה ומגדל - טמאין, ורבי ישמעאל מטהר', ואומר 'דברעדה מחמת כחו קא מיפלגי', כגון שהקיש על גבי קרקע ורעדו, מר סבר הוי היסט ומר סבר לא הוי היסט מאחר שלא רעדו מכחו ממש". הלשון "נדנוד" שנקט בה הסמ"ג משמעה כר"ת, שדי בתזווה קלה. גם נראה מדבריו שהוא משווה את אופן ההיסט המדובר בטומאת משא לזה שנדרון בהיסטו של זב, ובהיסטו של זב לכולי עלמא אפילו רעדה היא היסט אם באה מכח⁷.

כך נראה גם מן הרמב"ם, שכתב בהל' טו"מ פ"א ה"ז את דין היסט בטומאת משא גילה, וסיים: "וזהו וכל כיוצא בה היא טומאת הסט האמורה בכל מקום". משמע שגדר ההיסט בהיסטו של זב שווה לגדר ההיסט בטומאת משא.

יש להוכיח כדעה זו מהתוספתא בזבים פ"ה ה"ה (ע"פ גרסת דפוס וילנא והר"ש בפ"ה מ"ח): "הנוגע בצמר נבלה, ובנימי מרכב, ובמי חטאת שיש בהן כדי הזייה - מטמא שניים ופוסל אחד, שאי אפשר לנוגע שלא יסיט", הרי שאפילו תזווה קלה שבקלות חשובה היסט. וצריך עיון ליישב את המשתמע בבירור מרש"י והר"ש והמאירי שתזווה קלה של הטומאה איננה היסט.

4. מקור החילוק לדעת הר"ש

הר"ש בכלים שם, לאחר שכתב את ההבדל בין סוגי המשא, שאלו מטמאים רק בהיסט ואלו אף ללא היסט, מקשה: "ומנלן? הא בין בנבלה בין בזב כתיב 'והנושא', מאי שנא זה מזה?", ועונה: "משום דממעטינן להו מדכתיב 'אותם' ומאבן מסמא בפרק דם הנדה". ביאור הדברים: בנדה נד ע"ב-נה ע"א נאמר שדם הנדה, אע"פ שהשווה לנדה עצמה מ'והדוה בנדתה' (ויקרא טו, לג), אינו מטמא משכב ומושב, כי התמעט מ'אשר היא יושבת עליו' (שם כג) - היא ולא דמה. ואומרת הגמרא: "אי, מה היא מטמאה באבן מסמא אף מדוה נמי מטמאה באבן מסמא? אמר רב אשי: אמר קרא 'והנושא אותם' (שם י, לגבי מרכב הזב), אותם מיעוטא הוא". הר"ש (בפירושו השלישי לאבן מסמא, 'ועוד יש לפרש') מסביר שעניינה של אבן מסמא הוא הטומאה במשא ללא היסט, ועליו מדובר בגמרא בכל המקומות שנזכרת אבן מסמא, ואם כן המיעוט 'והנושא אותם' הוא המקור לחלק בין סוגי

7 אך קצת קשה, שבעניין טומאת נבלות (עשין רמו) הביא הסמ"ג את לשון רש"י בחולין "ולא זו משם עד שבלעה", שמשמעה, כאמור, שתזווה קלה בפיו איננה בגדר משא.

המשאות, שרק הזב וכיוצא בו מטמאים ללא היסט, ואילו הנבלה וכיוצא בה – בהיסט בלבד.

5. מחלוקת ר"א וחכמים

על פי זה מסביר הר"ש את מחלוקת ר"א וחכמים בזבים פ"ה מ"ז: "הנוגע בזובו של זב... אחד הנוגע ואחד המסיט. רבי אליעזר⁸ אומר: אף הנושא". רבנן ור"א הולכים לשיטתם בתו"כ (מצורע, פרשת זבים, פרק ד, ג-ד): "והנושא אותם – לרבות את המשכב ואת המושב. רבי אליעזר⁹ אומר: 'והנושא אותם' מה ת"ל? שיכול אין לי מטמא במשא אלא אלו בלבד, מניין זובו של זב, ורוקו, ומימי רגליו, ושכבת זרעו, ודם הנדה? ת"ל 'והנושא אותם', לרבות כל האמור בענין". לשיטת ר"א ש"אותם" מרבה את מעיינות הזב והנידה, אי אפשר למעט אותם מדין אבן מסמא; ואילו לשיטת רבנן, שלא התרבו מ"אותם" אלא טומאתם נלמדת ממקור אחר, אין מניעה למעט אותם מאבן מסמא מ"אותם".

אמנם ר"א וחכמים נחלקו כיוצא בזה גם בזבים פ"ה מ"ג לגבי נבלה: "כל הנושא ונישא על גבי הנבלה טהור חוץ מן המסיט. ר' אליעזר אומר: אף הנושא". ומחלוקת זו התבארה בחולין קכד ע"ב: "אמר עולא: שני חצאי זיתים [של נבלה] שתחבן בקיסם, אפילו מוליך ומביא כל היום כולו – טהור. מאי טעמא? כתיב 'ונשא' וקרינן 'נושא', בעינן נושא והוא דנישא בבת אחת [כלומר, שהכזית יהיה מחובר ביחד]... כתנאי, אחד הנוגע ואחד המסיט, ר"א אומר: אף הנושא. אטו נושא לאו מסיט הוא? אלא לאו הכי קאמר: אחד הנוגע ואחד המסיט בלא נישא, ואתא ר"א למימר: והוא דנישא. ומאי 'אף'? אימא 'והוא דנישא'". הרי שהגמרא מסבירה את מחלוקת ר"א וחכמים באופן אחר מכפי שהסביר הר"ש, שר"א בא להקל ולהגביל את הטומאה בתנאי נוסף, שחלקי הטומאה מחוברים זה לזה וניתן לנושאם בבת אחת ללא ידית כגון קיסם. ועוד, שקושיית הגמרא "אטו נושא לאו מסיט הוא?" לא מובנת לשיטת הר"ש, שהרי לשיטתו יש חילוק ממשי בין משא להיסט.

8 הגרסה "רבי אליעזר" [בן הורקנוס] בכל כהה"י בחולין קכד ע"ב ובראשונים שם, אולם במשניות ברוב כהה"י ובפיה"מ לרמב"ם "רבי אלעזר" [בן שמוע].

9 כך גורס הר"ש, אולם הנוסח לפנינו "רבי אלעזר", וכן בכת"י רומי (עמ' שכא: "לעזר") ובילק"ש רמז תקסח. והגרסה "אלעזר" מוכרחת לכאורה, שהרי בתו"כ ר"א מרבה גם את שכבת זרעו של הזב לטומאת משא, ומאידך מצינו שר' אליעזר (בן הורקנוס, שהרי הוא חולק עם ר' יהושע!) סובר ששכבת זרעו של זב איננה מטמאת במשא כלל (ב"ק כה ע"א ונויר סו ע"א. ובתוספתא בזבים פ"ה ה"ב השתבשו חלק מהגורסאות, ע"ש בתס"ר), וכן במשנה במכשירין פ"ו מ"ו בכל כהה"י: "רבי אליעזר אומר שכבת זרע אינה מכשרת", כלומר שאינה משקה ולכן גם אינה ממעינות הזב. מעתה, אם נניח שהבבלי גרס במשנה בזבים "אליעזר", כנ"ל בהערה הקודמת, קשה להניח שהבבלי קישר את דעת ר' אליעזר במשנה בזבים לדעת ר' אלעזר בתו"כ. ומכל מקום ניתן לקיים את הקישור של הר"ש אם נגיה בבבלי בחולין "אלעזר" כמו בכהה"י של המשנה.

הר"ש עמד בקושי זה, ומבאר שאלו שתי מחלוקות שונות לגמרי: במשנה ג לגבי נבלה המחלוקת היא על טומאה מחולקת, כפי שביארה הגמרא, ובה ר"א מיקל. לעומת זאת במשנה ז לגבי זוכו של זב המחלוקת אחרת, על משא ללא היסט, ובה ר"א מחמיר. ואמנם לכאורה היה ראוי שהגמרא תפרש את מחלוקתם בנבלה בדומה למחלוקתם בזוכו של זב, אבל פשוט היה לגמרא שבנבלה רבי אליעזר מצריך היסט כמו חכמים, משום שכל יסודו לחלוק לגבי זוכו וכו' הוא רק משום דעתו בתו"כ ש"אותם" מרבה את דם הנדה ולא ממעט אותן. ומאידך לא ניתן לפרש את המחלוקת על זוכו כפי שביארה הגמ' את המחלוקת בנבלה, שהרי אין שיעור לטומאת זוכו ורוק וכו', וגם אין חיבור למשקים אלו. לענ"ד קשה להעמיס את מהלכו בסוגיה בחולין, שהניחה בפשטות שר"א חולק ומטמא במשא ללא היסט בזוכו בלבד ולא בנבלה על פי דעתו בספרא שלא הובאה בגמרא. ואמנם לפי פירוש רש"י והר"ש לסוגיה שם על כרחנו הגמרא פירשה את משנה ג באופן שאינו מתאים למשנה ז, כאמור, ואם כן משמע שחילקה בין זוכו לנבלה, אך ראה להלן בדעת הרמב"ם על סוגיה זו. גם מלשון הגמרא "אטו נושא לאו מסיט הוא" לא משמע שבאה להקשות רק על ה"נושא" האמור כאן, אלא על טומאת משא בכלל.

6. קשיים בטעמו של הר"ש

בזבים פ"ה מ"ג כתב הר"ש: "וצריך ליתן טעם מאי שנא זה מזה (נבלה ממשכב, שהנבלה אינה מטמאת במשא ללא היסט ואילו משכב מטמא במשא גרידא), הא בתרווייהו 'והנושא' כתיב בהו! ושמא משום דאחמיר רחמנא במשכב דאפילו הנוגע מטמא בגדים, ואילו גבי נבילה תנן בפ"ק דכלים וחשוכי בגדים במגע". סברה זו להבדל בין סוגי הטומאות מתאימה לנבלה (וכן למי חטאת שיש בהם כדי הזיה, עיין כלים פ"א מ"ב) ולא לזוכו וכיו"ב, שגם הנוגע בו מטמא בגדים (זבים פ"ה מ"ז). ויש לעיין מדוע נזקק הר"ש לסברה זו, הרי כבר כתב בכלים פ"א מ"ג מקור אחר, המיעוט מ"אותם", שמסביר גם את דין הזוכו וכיו"ב!¹⁰

נראה שלדעת הר"ש יש צורך בשני המקורות הללו. ניתן להציע שהמיעוט מ"אותם" מתייחס רק לטומאות השייכות לזב וכלולות באותה פרשה, כאילו נאמר: מבין אבות הטומאות שנמנו כאן רק המשכב והמושב מטמאים ללא היסט, ולא הזוכו והרוק וכו'. אולם עדיין איננו יודעים את דין שאר אבות הטומאות, האם לדמותם לדין המשכב או לדין הזוכו, ולכן נצרכת הסברה שכתב בפירושו לזבים, שיש קולא בנבלה, ומזה למדנו

10 ב'משנה אחרונה' בזבים שם הקשה כך על הר"ש, למה נזקק לחילוק זה בין נבלה למשכב, הרי כבר חילק חילוק נכון בפירושו בכלים, שתליא בדין אבן מסמא? וכתב שנשמט ממנו כאן מש"כ שם, אע"פ שבסמוך במשנה ח הזכיר את פירושו בכלים. לענ"ד אין הדברים ראויים להיאמר, שהרי לא רק שכחה של פירושו יש כאן, אלא שבביאורו לענין נבלה נתעלם ממנו שזהו הבדל כללי בין זב וחבריו לזוכו וחבריו, וחיפש הסבר רק לענין נבלה.

לכלול גם אותה במיעוט מ"אותם". וגם אם לא התמעטה ממש מ"אותם", מכל מקום לאחר המיעוט מ"אותם" לזוב למדנו מסברה זו לדמות את הנבלה לזוב ולא לזב.

אולם לפי הסבר זה לדברי הר"ש יתעורר קושי רב בביאור הר"ש לשיטת ר' אלעזר: הר"ש ביאר, כאמור, בדעתו שהוא מחלק בין הזוב לנבלה וסובר שהזוב מטמא במשא ללא היסט כי לא מיעט מ"אותם". לכאורה אם כן שוב אין יסוד לחדש שהנבלה לא תטמא במשא ללא היסט, כי רק לאחר שמעטנו את הזוב והרוק ממשא כזה מתחילה השאלה האם נבלה דומה לזב או לזוב!

ישנה אפשרות אחרת, שהסברה לטהר משא שאין בו היסט עומדת בפני עצמה, וגם בלא המיעוט מ"אותם" היינו אומרים מסברה שנבלה איננה מטמאת במשא ללא היסט. ומכיוון שהמיעוט מ"אותם" מתיחס רק לרוק וזוב וכו', הנידונים בעניין הזב, לכן נצרכת הסברה לקבוע שגם נבלה דינה כמותם, אבל אין הכוונה שאף היא כלולה במיעוט זה. וכך ביאר החזו"א (זבים סי' ד סק"ב) את דברי הר"ש. ולפי זה תהיה סתירה מסוימת בר"ש, שמדבריו בכלים נראה שגם נבלה התמעטה מ"אותם".

עוד יש לברר בדעת הר"ש האם סתם "משא" האמור בתורה הוא בהיסט דווקא, ולגבי הזב ודבריו ישנו לימוד שמטמאים במשא גם ללא היסט; או שמא להיפך, סתם "משא" האמור בתורה הוא גם בלא תנועה, אלא שישנו מיעוט לזובו של זב ורוקו וכו', שאינם מטמאים אלא בהיסט. מלשונות הר"ש נראה יותר כצד השני, שהרי בפירושו בכלים שם כתב מקור בתורה לשני פירושו הראשונים לאבן מסמא, העוסקים במשכב ומושב, ולא כתב מקור בתורה לפירושו השלישי, טומאת משא ללא היסט, ומשמע שזהו המובן הפשוט של משא. גם כתב שאלו שלא מטמאים במשא התמעטו באופן מיוחד מ"אותם". וכך מתבאר מדבריו בזבים פ"ה מ"ז: "אבל גבי נבילה פשיטא ליה דמהווא טעמא דמעטי רבנן נושא בלא מסיט ממעט ליה נמי רבי אליעזר", הרי שצריך מיעוט לזה.

השתא דאתינן להכי, יש לתמוה מנלן לומר מסברה שנבלה איננה מטמאת במשא? הרי נאמר בה "והנושא", ופשט המילה כולל גם משא ללא היסט, כאמור. ומה שאינה מטמאה בגדים במגע, לכאורה אינו מספיק להפקיע ממשמעות "והנושא" האמור בה.

דברי הר"ש קשים, אם כן, ממה נפשך: אם דעתו שנבלה התמעטה מסברה זו גרידא, שאינה מטמאה בגדים במגע, הדבר תמוה לאפוקי מסברה בעלמא ממשמעות "והנושא". ואם דעתו שרק אחרי שילפינן מ"אותם" למדנו מסברה שגם הנבלה דינה כזוב, לא ברור מניין פשוט לנו שר"א, החולק על המיעוט מ"אותם", מודה בנבלה שאינה מטמאה בלא היסט.

גם החילוק שכותב הר"ש מסברה, שנבלה אינה מטמאת אדם לטמא בגדים במגע ואילו משכב כן, קשה. ראשית, עצם העניין לא כל כך מובן, שבגלל הקולא בחומר טומאת המגע תהיה קולא בהגדרת המשא. ועוד, שהרי קולא זו, שאין הנוגע בנבלה מטמא בגדים, קיימת גם במרכב, כמ"ש בכלים פ"א מ"ג, עיי"ש בר"ש, וכן בזבים פ"ה היסט.

מ"ח: "הנושא את המרכב... מטמא שניים ופוסל אחד", כדין נבלה ומי חטאת שבהמשך, ולא כדין זב וזוב שבמשנה ו-ז לעיל, שגם הנוגע בהם מטמא שניים ופוסל אחד. ואעפ"כ מצינו שהמרכב מטמא במשא ללא היסט, שהרי עליו נאמר בכלים שם שהוא מטמא תחת אבן מסמא, ופירש הר"ש שמובנו של דבר הוא שמטמא במשא ללא היסט. וכך מוכח גם בזבים שם, שנאמר "הנושא את המרכב והנישא עליו והמסיתו", ומשמעות הדברים ע"פ הר"ש שהוא מטמא גם במשא וגם בהיסט. וזה מוכרח על פי המקור שהביא הר"ש לדין זה מ"הנושא אותם", שהרי פסוק זה נאמר על המרכב (ויקרא טו, י). אם כן, קשה להבין כיצד תולה הר"ש את הדין שנבלה אינה מטמאת במשא ללא היסט בכך שאינה מטמאת אדם במגע לטמא בגדים?

ושאלה דומה לאידך גיסא: הרי הר"ש אומר שהמת נדון כנבלה, שאינו מטמא ללא היסט¹¹, ומאידך הרי הנוגע בו מטמא בגדים טומאת שבעה בחיבורין (ר"ש אהלות פ"א מ"ב). בקושיה זו עמד התוס' יו"ט (זבים פ"ה מ"ג ד"ה ואדם), ותירץ שמכיון שלמדנו את טומאת משא במת מק"ו מנבלה דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ולא יטמא במשא ללא תזווה. ובאמת הספרי (חוקת פיסקה קכו) הלומד את דין משא במת מדויק כדברי הר"ש: "מנין שמטמא בהיסט? אמרת ק"ו, ומה נבלה קלה הרי מטמאה בהיסט, המת חמור דין הוא שמטמא בהיסט... ר"מ אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר 'כל הורג נפש', בהרגו בדבר שאינו מקבל טומאה הכתוב מדבר, שמטמא בהיסט". הספרי נוקט לשון היסט, לאור הק"ו מנבלה, וגם הלימוד של רבי מאיר מוכיח על היסט דווקא, כדרך ההורג על ידי כלי, שמזיז את ההרוג. ואין להקשות למה למדנו משא במת בק"ו מנבלה, ולא ממשכב ומושב (ומה משכב ומושב, שאינם מטמאים באהל, מטמאים במשא ללא היסט, מת, שמטמא באהל, אינו דין שיטמא במשא ללא היסט?), כי יש פירכה לק"ו זה, שהמשכב מטמא את האדם היושב על גביו גם אם אינו מאהיל, כמ"ש בזבים פ"ה מ"ו, מה שאין כן במת.

7. ביאור הרא"ש לחילוק

בתוס' הרא"ש בחולין (קכד ע"ב ד"ה כתנאי) משמע שהיפך ממה שדייקתי בר"ש, ולדעתו סתם לשון נשיאה היא בהיסט דווקא, אלא שיש ריבוי לזב וחבריו לטמא אף בלא היסט. זה לשונו: "ולכא למימר דר"א מטמא נושא (נבלה) בלא מסיט כי היכי דמטמא בזוב וחבריו, משום דבתו"כ דריש ר"א 'אותם' לרבות דמה למשא, אבל בנבלה, דלא כתיב ריבויא, פשיטא דלא מטמא בלא היסט". מבואר שלדעתו צריך ריבוי לחדש זאת, ומה שהוצרכנו למיעוט בדם הנדה ודומיו הוא רק כדי שלא ילמדו מהזב גופו, שהתרבה לדין

11 ראינו לחזו"א (זבים סי' ד סק"ח ד"ה מ"ג) שהסתפק בדעת הר"ש האם מת דינו כנבלה או שמטמא במשא ללא היסט, ואיני יודע מה המקום לספק זה, שהרי מפורש כתב הר"ש בכלים פ"א מ"ג: "ויש דברים דבמגע והיסט מטמאין ולא במשא, כגון נבלה ומת...". וראה גם בהמשך דבריו על ראייתו מנידה סט ע"ב "אטו מת מי לא מטמא במשא" (מובא בסעיף 8 להלן), שמבואר כאמור.

משא בלא היסט. ויש לשאול, אם כן, מהו הריבוי המיוחד בזב וחבריו, שממנו למדנו שיטמאו במשא ללא היסט?

נראה שלדעתו המקור להחמיר במשא הזב הוא לימוד מדין נוסף שכלול ב"אבן מסמא", והוא שהנישא על גבי הזב או המשכב נטמא, ככתוב: "והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב" (ויקרא טו, ו), וכשם שהנישא על גבי המשכב נטמא גם אם לא הזיז את המשכב בהישענותו עליו כך גם הנושא את המשכב בלי להזיזו נטמא. ומכיון שמיצעטנו "אותם", יצאו הזוב וחבריו מכלל זה, כשם שיצאו מדין אבן מסמא האחר של היסט. ולפי זה כל מה שלא התרבה לכל ענייני אבן מסמא לא התרבה לעניין משא בלא היסט. לפי דרכו מיושבות הקושיות הנ"ל על הר"ש: אם בפשטות "משא" הוא גם בלא היסט, וצריך מיעוט לחדש שנבלה ומת יטמאו רק בהיסט, יש מקום לשאול מניין התמעטו, והאם הסברה שכתב הר"ש מספיקה כדי להפקיע ממשמעות "משא" בלא גילוי מפורש של הכתוב. אולם אם ננקוט שפשטות "משא" אינו אלא בהיסט, וצריך ריבוי מיוחד לזב וחבריו, די לנו לומר שאין ריבוי כזה לנבלה ומת על מנת לקבוע שאין בהם משא ללא היסט.

8. פירוש הר"ש לאבן מסמא חיוני לשיטתו במשא

כאמור, הר"ש בכלים פ"א מ"ג מפרש שהבדל זה בין משא הכולל היסט למשא בלא היסט טמון במונח "אבן מסמא". לדעתו, זוהי כוונת האמור בכלים שם: "למעלה מהן [מהזוב וכו'] מרכב שהוא מטמא תחת אבן מסמא", שהמרכב מטמא במשא ללא היסט בניגוד לזוב וכו'. בטרם נעמוד על הקשיים בפירוש הר"ש לאבן מסמא ועל הדעות השונות בראשונים בענין זה, יש לברר עד כמה נקודה זו חיונית לביסוס שיטתו של הר"ש.

הר"ש כותב, כאמור: "ומגלן (לחלק בין המטמאים גם במשא למטמאים בהיסט בלבד), הא בין בנבלה בין בזב כתיב 'והנושא', מאי שנא זה מזה? אלא משום דמעטין להו מדכתיב 'אותם' ומאבן מסמא בפרק דם הנדה". ממילא, אם המיעוט מ"אותם" לאבן מסמא אינו מתייחס לטומאת משא בלא היסט, אין בידינו מקור המסביר מניין למדנו את החילוק בין הדברים. כמו כן לא יובן מה המקור לסברת רבי אלעזר, החולק בזבים שם (סברה שבנויה, לדעת הר"ש, על דרשת ר"א בספרא מ"אותם"), וגם לא יובן מה מקור הפשטות שבה נוקטת הגמרא בחולין קכד ע"ב הנ"ל (להבנת הר"ש) שר"א חולק רק בזוב ורוק וכו' ולא בנבלה.

יתירה מזו: אם לא נפרש את הסוגיה בנדה נד-נה כדברי הר"ש, ש"אבן מסמא" מתייחס למשא ללא היסט, נראה שישנה מסוגיה זו סתירה לדבריו. הרי הגמרא אומרת שהדם מטמא משום שילפינן "מדוה כמותה", שהדם מטמא כנידה לכל דבר, אלא שאעפ"כ התמעט ממשכב ומושב ומאבן מסמא. ממילא, אם לא נכלול במונח "אבן מסמא" את טומאת המשא, נמצא ששווה דין המשא בדם הנידה לזה של הנידה עצמה, ולא כדברי הר"ש המחלק ביניהם. כך גם לגבי הזוב, שנלמד שם (נה ע"א) מ"והזב את

זוכר" - זוכו כמותו, והגמרא אומרת שלימוד זה אינו נצרך לטומאת מגע (הידועה ממילא מדין שכבת זרע) אלא רק למשא. אם לא נאמר שהלימוד מ"אותם" מוציא את הזוב מכלל טומאת משא בלא היסט, הרי מפורש כאן שהזוב מטמא במשא כזב עצמו.

הכרח נוסף לקשר בין הבנת המושג "אבן מסמא" לבין חידושו של הר"ש כותב הר"ש עצמו: "ועוד תדע דתנן בפרק התינוקת (גיטה סט ע"ב) 'הזב והזבה שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבר', ופריך בגמרא: 'אטו מת מי לא מטמא במשא?', מאי קושיא? אין, ודאי לא מטמא במשא אלא אם כן היסט, וזב וזבה מטמאין במשא בלא היסט! אלא על כרחך היינו הא דמשני 'מאי משא? אבן מסמא, כדכתיב והתיית אבן חדא ושומת על פום גובא', דמעיקרא סליק אדעתיה דאיירי בסתם משא שנושא ממקום למקום, ומשני: מאי משא? אבן מסמא, שאין זו ממקומו, מלשון 'שומת על פום גובא' שאין זו ממקומו". הר"ש מניח תחילה את החילוק בין המטמאים במשא למטמאים בהיסט, ומתוך הנחה זו מוכיח מהגמרא שזהו גם המובן של אבן מסמא. וממילא יוכח גם ההיפך, שאם לא זהו הפירוש הנכון לאבן מסמא, יקשה מהגמרא שם על חילוקו בין המטמאים במשא למטמאים בהיסט: מדוע לא תירצה הגמרא שמה שהתחדש בדין הזב שמת הוא שהמת שאינו זב אינו מטמא במשא ללא היסט וכעת מטמא במשא גרידא?

עוד יש להעיר, שאם לא נכלול את ההבדל בדין משא במושג "אבן מסמא" נמצא שהמשנה בכלים המדרגת את חומרי הטומאות השמיטה את ההבדל הזה, שיכלה לכותבו ב"למעלה מהן מרכב שהוא מטמא תחת אבן מסמא ומטמא במשא אע"פ שלא היסט". וכן בתוספתא בכלים ב"ק פ"א ה"ג: "רבי יוסי אומר: זוכו של זב, ורוקו, ושכבת זרעו, ומימי רגליו, ורביעית מן המת, ודם הנידה כיוצא במרכב. חומר בהן שאין במרכב, ובמרכב שאין בהן... חומר במרכב, שהמרכב מטמא תחת אבן מסמא, מה שאין כן בהן", ולא הוזכר חומר במרכב שמטמא במשא בלא היסט, ודוחק לומר "תנא ושייר".

עוד מצינו בשבת פב ע"ב: "ולרבנן (החולקים על רבי עקיבא וסוברים שעבודה זרה אינה מטמאת באבן מסמא) למאי הלכתא איתקש לנדה? למשא. ולוקשה רחמנא לנבלה?...". פירוש: לשם מה הקיש הקב"ה את טומאת ע"ז לנידה ולא לנבלה, אם אין בע"ז משהו מחומרות הנידה העודפות על הנבלה? ואם דין אבן מסמא אינו כולל את המשא ללא היסט, הרי גם לרבנן, שסוברים שאין אבן מסמא בע"ז, יש נפקא מינה אם איתקש לנידה או לנבלה, לענין משא בלא היסט!

עלה בידינו, אפוא, שהבנת הר"ש באבן מסמא הכרחית לשיטתו בטומאת משא. ומכאן שמי שיחלוק על הר"ש בענין אבן מסמא לא יוכל לסבור כשיטתו במשא, לחלק בין הזב וחבריו לבין הזוב וחבריו, אלא יצטרך לבחור בין שתי אפשרויות: או לסבור שמשא ללא היסט נחשב משא בכל הטומאות, או לסבור שכל משא טעון היסט.

9. קשיים בפירוש הר"ש לאבן מסמא

- א. מדברי הר"ש מבואר שהוא מפרש את המושג "אבן מסמא" באותו אופן גם לענין משכב ומושב: "ועוד יש לפרש ולהוסיף על מה שפירשתי, דכל משא שאין בו לא מגע ולא היסט היינו אבן מסמא הנזכר כאן", "ובכל מקום שמזכיר אבן מסמא לאו דווקא אבן, דכך שווה נסר או נייר שיפסיק דבר שאין מקבל טומאה, ומשום קרא נקט אבן, ועיקר טעם תלוי בזה שעומד במקום אחד ולא זו ולא היסט". כלומר, מה שהתחדש בענין משכב ומושב שהוא נטמא מן הזב היושב עליו ומטמא את הטהור היושב עליו "אפילו על גבי אבן מסמא" (כלשון התו"כ במצורע, פרשת זבים פרק ג, א, והובא בר"ש) פירושו שהוא מטמא גם בלא היסט. וזה קשה (כפי שהקשה החזו"א כלים סי' א סק"ד), מה ההוה-אמינא שהזב יטמא משכב ומושב בהיסט דווקא, או שהטהור היושב על המדרס יטמא ממנו רק אם יסיט אותו? בשלמא לגבי טומאת משא, יש מקום לומר שאין משא אלא בהיסט, כדין הזוב וחבריו, אבל טומאת משכב ומושב, מה ענינה אצל היסט?
- ב. בתוספתא בכלים ב"ק פ"ו ה"ב נאמר: "ואין טומאה לכלי חרש אלא מאוירו ובהיסט הזב על גבי אבן מסמא". לשון התוספתא מהוה קושי על שיטת הר"ש, שכן אם "אבן מסמא" ענינו ללא היסט הרי יש סתירה פנימית בביטוי "היסט על גבי אבן מסמא"¹². אכן, התוס' בנדה נה ע"א ד"ה אבן מסמא הוכיחו מתוספתא זו שדין אבן מסמא שייך גם בהיסט, ואילו הר"ש בדיונו על אבן מסמא לא מזכיר כלל את היסטו של זב.
- ג. פירושו ל"אבן מסמא" בסוגיה בניה סט ע"ב על הזב שמת מעורר קשיים. רש"י (ר"ה מטמאין במשא) והרמב"ם (בפיה"מ בניה פ"י מ"ד ובהקדמתו לטהרות, מהדר' מוה"ק עמ' יג, ובהל' מטמאין מו"מ פ"ו ה"ד) פירשו ש"אבן מסמא" שם הוא משכב ומושב, כפי שיתבאר להלן (פרק ב סעיף 8). ופירושם מסתייע מהתוספתא בנדה פ"ט הי"ד המבארת את המשנה: "הזב והזבה הנדה היולדת והמצורע שמתו מטמאין במשא, ואין מטמאין אלא ברובין". טומאת משכב ומושב תלויה בכך שרוב הזב יהיה על המשכב, כמ"ש בזבים פ"ה מ"ד. לא מדובר, אם כן, בטומאת משא רגילה שהטהור נושא את הטמא (ובזב שמת התחדש שיטמא גם בלא היסט), שאינה תלויה ברוב או במיעוט¹³. וכך מוכח גם

12 הקושי אינו לשוני בלבד, אלא עצם הדין היוצא מכאן ע"פ ביאור הר"ש ל"אבן מסמא", שכלי חרס שמעל הזב נטמא גם בלא הזוה, אינו פשוט: יש אומרים שהנחה על גבי הזב ללא הזוה איננה כלולה בטומאת היסט אלא ב"עליונו של זב" (תוס' רא"ש נידה לב ע"ב ד"ה כעליונו, וכן נראה ברעת הרמב"ם, ואכמ"ל). ובדין עליונו של זב הסתפק הר"ש (זבים פ"ה מ"ב, וכן בתוס' בערובין כו ע"א ד"ה כל שנישא) האם הוא נוהג בכל דבר או רק בדברים הראויים להיות מעל גביו; והכוונה, לכאורה, למצעים הראויים להיות כשמיכה על גביו (ריטב"א ערובין שם). אם כן, יתכן שכלי החרס שהונח על גבי הזב והזב לא הזיז אותו כלל נשאר בטהרתו, מפני שאינו ראוי לטומאת "עליונו". סוגיה זו ראויה לעיון בפני עצמו, ועוד חזון למועד א"ה.

13 כך הוכיח החזו"א (זבים סי' ד סק"י) מהתוספתא (זבים פ"ה ה"ה): "הנוגע בצמר נבלה ובנימי מרכב ובמי חטאת שיש בהן כדי הזייה מטמא שניים ופוסל אחד, שאי אפשר לנוגע שלא יסיט".

מהתו"כ (מצורע, פרשת זבים פרק ב,יא-יג), על הפסוק "כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא": "הזב – ולא המת... ושאמרו הזב שמת מטמא במשא עד שימוק הבשר, מדברי סופרים". מכאן מתברר ש"במשא" היינו במשכב, ולכן התו"כ מתקשה כיצד יתיישב דין זה עם הדרשה "הזב ולא המת" ומתרץ שאינו אלא מדברי סופרים. אפשר אמנם לפרש שהמשנה מזכירה את המשא כדוגמה בלבד לשאר חומרות הזב, וממילא משמע שאף המשכב, אבל לשון התוספתא משמעה ש"ואין מטמאין אלא ברובן" נאמר על ה"משא" ממש ולא על עניין אחר הרמוז בו.

גם מסברה פירושו של הר"ש בגמרא שם אינו נוח לענ"ד. הגמרא אומרת שגזרו דין אבן מסמא בזב שמת שמא יתעלף ויסברו שמת ולא יחושו לדין אבן מסמא. ומכיון שזהו החשש, לא גזרו אלא עד שימוק הבשר, שאז אין לחוש לעילוף, וכן לא גזרו בגוי, כי גם מחיים טומאתו מדרבנן. לפי הר"ש המובן הוא שגזרו שיטמא במשא ללא היסט, שמא יתעלף ויסברו שהוא מת ומטמא רק בהיסט. והרי יותר היה ראוי לחוש לטומאת משא ללא היסט שמא יסיט, וזהו חשש הרבה יותר מצוי, שאדם שהמת מונח עליו יזיזנו קמעה, מאשר החשש שמא יתעלף וכו'.¹⁴ וממילא היה ראוי לגזור אפילו כשנימוק הבשר, וכן גם בגוי, שמטמא במותו במשא מן התורה (יבמות סא ע"א).¹⁵

10. סיכום

שיטת הר"ש והרא"ש שמשא בלא היסט מטמא רק בטומאות מסוימות: זב וכיוצא בו, ומשכב ומושב ומרכב. לעומת זאת במת ונבלה ובמעיינות הזב אינו מטמא. כך דקדקו מהמשניות בזבים פ"ה, שהיסט מטמא בכל אלו ואילו המשא רק בזב וכיוצא בו. הר"ש מבאר שזהו החידוש שגלום במושג "אבן מסמא" – משא ללא תזווה – ולכן משא כזה מטמא רק בטומאות שהתחדש בהן דין אבן מסמא.

צורת ההיסט שנויה במחלוקת ראשונים: מרש"י והר"ש והמאירי נראה ש"היסט" הוא העברת הטומאה ממקום למקום. אולם מתוס' ור"ת והרמב"ם והסמ"ג נראה ההיפך, שכל תזווה קלה נחשבת להיסט, וכך מוכח מהתוספתא.

לדעת הר"ש, ביסודו של דבר לשון "משא" היא אף בלא היסט, אלא שדם הנדה וזב וכו' התמעטו מטומאה זו מ"אותם", ולגבי נבלה מסברה ידענו שאינה מטמאת במשא גרידא. לעומת זאת על פי הרא"ש סתם "משא" בתורה הוא בהיסט דווקא, וזב וחבריו התרבו לטמא במשא גרידא, ובנבלה אין ריבוי; ודרך זו מתיישבת יותר.

פירושו הר"ש לאבן מסמא, שהוא חיוני לשיטתו במשא, מוקשה מכמה בחינות.

14 מצינו דוגמה לכך בפיה"מ בפרה פ"י מ"א, שם נראה שעליונו של זב הוא בלא תזווה וגזרו עליו מדרבנן משום היסט. אולם מסידור דבריו בהל' מטמאי מו"מ, שאת דין מדרבנן דרבנן כתב בפ"ו ואת דין היסט דאורייתא בפ"ח, משמע שמדף אינו גזירה משום היסט, ואכמ"ל.

15 לקשיים בפירושו הר"ש יש להוסיף גם את עניין הגרסה בתו"כ "רבי אלעזר", ראה לעיל הערה 9.

פרק ב: שיטת הרמב"ם

1. שיטת הרמב"ם בהגדרת המשא

כתב הרמב"ם בהל' טומאת מת פ"א ה"ו: "טומאת משא האמורה בכל מקום, בין במת בין בשאר המטמאים במשא, הוא שישא האדם את הטומאה אע"פ שלא נגע בה... ואחד הנושא הוא בעצמו או שנשאה אחר והניחה למעלה מזה, הואיל ונשאת עליו מכל מקום נטמא". מבואר מדבריו שהוא חולק על הר"ש וסובר שאע"פ שלא הזיז את הטומאה, אלא היא מונחת על גביו, הרי זה משא, וזוהי "טומאת משא האמורה בכל מקום", בכל הטומאות המטמאות במשא. וכן כתב בפיה"מ בשבת פ"ט מ"א: "טומאת משא היא... משיהיה כובד אותו דבר טמא עליו טמאו", ובכלים פ"א מ"ב: "טומאת משא מה היא... עניינו שהאדם אם הרים כובד אותו הדבר הטמא - נטמא, ואף על פי שלא נגע גופו בגוף הדבר הטמא, אלא אפילו היה בינו ובינו אלף אמצעים, משהגיע כבדו עליו - טמאהו. ואין הבדל בין שישא אותו הדבר הטמא על ראשו, או יחזיקנו בידו, או שיונח על גבי איזה מקום בגופו, וכן אפילו קשרו בחוט והגביה אותו הדבר הטמא מעל הארץ באותו החוט, הרי גם אלה נקראין משא שהרי כבר נשא כבדו".

יש לעיין כיצד יענה הרמב"ם לראיות שהביא הר"ש לשיטתו.

2. יישוב המשניות בזבים

נעיין שוב בלשון המשנה בזבים פ"ה מ"ג (ממנה הוכיח הר"ש, כדלעיל פרק א סעיף 2): "מפני שאמרו: כל הנושא ונישא על גבי משכב - טהור, חוץ מן האדם. כל הנושא ונישא על גבי הנבלה - טהור, חוץ מן המסיט". בפיה"מ שם כתב הרמב"ם: "כל מה שנמצא למעלה מן הנבלה או שנמצאת הנבלה עליו הרי הוא טהור חוץ מן המיסט, אבל אם היתה הנבלה מלמעלה הרי זה טמא על כל פנים כלומר האדם, מפני שהנבלה מטמאה במשא... ואין דבריו אלא אם היה האדם מלמעלן והנבלה מלמטן, שאינו מתטמא אלא אם הסיט, כלומר אם הניד את הנבלה בשעה שהוא נישא עליה". רוצה לומר, אבל אם היה האדם מלמטה והנבלה מלמעלה הרי זה נטמא אע"פ שלא הסיט. הרמב"ם מפרש כך: כל חפץ (כלי או אוכל) הנושא או נישא על גבי הנבלה טהור, חוץ מן האדם, שטמא לפחות כאשר הוא מסיט. הפירוש מובן יותר מתוך ההשוואה לרישא של המשנה: "כל הנושא ונישא ע"ג משכב - טהור, חוץ מן האדם", שהאדם נטמא כשהוא נושא או נישא על גבי המשכב אפילו אם אינו מסיט, ואח"כ נאמר שהוא הדין בנבלה, שהאדם נטמא בהיותו נושא או נישא ע"פ כשהוא מסיט¹⁶.

16 החזו"א (זבים סי' ד סק"ד) מוסיף ביאור לדברי הרמב"ם, שהמילה "מסיט" נבחרה ככינוי לאדם, מפני שדרך האדם להסיט ואין דרך הכלים להסיט.

על ראיית הר"ש מכך שמשנה ו, לגבי זב וחבריו, נוקטת "אחד הנוגע ואחד המסיט ואחד הנושא ואחד הנישא", ואילו משנה ז, לגבי הזוב וחבריו, נוקטת רק "אחד הנוגע ואחד המסיט", יש לענות ביתר פשטות: לדעת הרמב"ם יש יותר חידוש באמירה שדבר מטמא בהיסט מאשר שהוא מטמא במשא. כך מוכח מלשונו בהל' טו"מ פ"א ה"ו-ז, שלאחר שהגדיר את טומאת משא (בה"ז), שבכללה גם "שנשאה אחר והניחה למעלה מזה", כותב הרמב"ם (בה"ז): "מסיט בכלל נושא הוא, וכל דבר שמטמא במשא מטמא בהסט". וכן בפיה"מ בכלים פ"א מ"ב, אחר שהגדיר את המשא "אם הרים כובד אותו הדבר הטמא", "משהגיע כבדו אליו", "שיונח על גבי איזה מקום בגופו", הוסיף: "וכן ההיסט הוא מסוגי המשא... וכבר נתבאר בגמר בתרא שהנבלה מטמא בהיסט, וטעם הדבר מפני שהיא מטמאה במשא וההיסט ממיני המשא".

מבואר מדבריו שעיקר המשא הוא היות הדבר על האדם, אע"פ שלא הזיזו, ואילו ההיסט הוא סוג גרוע של משא. נראה, אפוא, שההבדל בין המשניות הוא שבזב וחבריו יש טומאה בנישא על גביהם, ואגב "נישא" קתני "נושא", אע"פ שאין בו שום חידוש לאחר ששינינו "ואחד המסיט"; אבל לגבי זב וחבריו, שאין טומאה בנישא על גביהם, אין צורך לומר "ואחד הנושא", ולכן המשנה אומרת רק את החידוש העיקרי, "ואחד המסיט". וכך דרך המשנה, שמוסיפה דבר פשוט אגב דבר מחודש, ולכן אמרה "אחד הנושא ואחד הנישא", אבל כשאי אפשר לומר את החידוש "ואחד הנישא" – אין טעם לומר את הפשוט "אחד הנושא".

3. מחלוקת ר"א וחכמים

כאמור, הר"ש מסביר את מחלוקת רבי אלעזר וחכמים ע"פ דברי ר"א בתו"כ, ובזה הוסברה גם הגמ' בחולין קכד ע"ב. כבר עמדנו לעיל על הקושי בביאור הר"ש בענין זה, אך יש להבין כיצד הסביר הרמב"ם את הסוגיה בחולין, שפירשה את "אף הנושא" שאומר ר"א לגבי נבלה (במשנה ג) באופן שאי אפשר לישבו עם "אף הנושא" שאומר ר"א לגבי זב וחבריו (במשנה ז). מכאן, לכאורה, שהגמרא הבינה ש"אף הנושא" במשנה ז הוא כפשוטו, שלת"ק הנושא טהור ור"א חולק לשיטתו בספרא, כדברי הר"ש!

הרמב"ם כותב (כפירוש משנה ג): "ומה שאמר רבי אלעזר 'אף הנושא', כבר ביארו התלמוד ותיקנו ואמרו שענינו 'והוא שנושא', כלומר שאין המסיט מתטמא אלא אם היה נושא, לא שתהא מתחתיו, והוא אמרם אימא והוא דנשא". וכך מפרש הרמב"ם גם במשנה ז, לגבי הזוב וחבריו. הרמב"ם מסביר את שיטת ר"א על פי הגמ' בחולין ובאופן אחר לגמרי משל הר"ש. הר"ש ביאר (כפירוש רש"י בחולין) שרבי אלעזר מצריך שחלקי הטומאה יהיו מחוברים זה לזה, אולם הרמב"ם מסביר שר' אלעזר מטמא במשא רק כאשר יש הגבהה מעל האדם. הדבר מתאים לתפיסתו העקרונית של הרמב"ם שעיקר טומאת משא הוא היות הטומאה מעל האדם, כאמור. לפי הבנה זו אין מניעה לפרש כך את מחלוקת ר"א וחכמים בשתי המשניות, שלא כמ"ש הר"ש שאת דברי ר"א במשנה ז

אין לפרש כדברי הגמ' (מפני שאין לזוב שיעור; ונדחק לומר שהגמרא חילקה בין המשניות על יסוד התו"כ).

אולם יש לעיין כיצד יתיישבו דברי הרמב"ם במהלך הסוגיה: "אמר עולא: שני חצאי זיתים שתחבן בקיסם, אפילו מוליך ומביא כל היום כולו – טהור, מאי טעמא? – כתיב 'נושא' וקרינן 'נושא', בעינן נושא והוא דנישא בבת אחת... כתנאי: אחד הנוגע ואחד המסיט, ר' אליעזר אומר: אף הנושא. אטו נושא לאו מסיט הוא? אלא לאו הכי קאמר: אחד הנוגע ואחד המסיט בלא נישא, ואתא ר' אליעזר למימר: והוא דנישא. ומאי אף? אימא: והוא דנישא". עולא מחדש שחלקי הכזית צריכים להיות מחוברים זה לזה, וכיצד הגמרא קושרת זאת למחלוקת ר"א וחכמים בשאלה האם המשא טעון הגבהה מעל האדם? ועוד: לשון הגמרא "אטו נושא לאו מסיט הוא?", שמשמעה שכל נושא הוא מסיט, אינה מובנת לשיטת הרמב"ם שיש משא בהנחה גרידא ללא היסט.

נראה שהרמב"ם פירש את "אטו נושא לאו מסיט הוא?" כך: "אטו נושא דר"א לאו מסיט דתנא קמא הוא?". כלומר, האם מסיט שאמר ת"ק אינו כולל את הנושא גם כן? וא"כ מה חידש ר"א? ולענין הקשר בין המחלוקת לעולא, נראה להציע דרך אחרת בסוגיה לדעת הרמב"ם, שה"כתנאי" אינו תלייה מוחלטת של סברת עולא במחלוקת התנאים אלא דימוי מסוים: כשם שעולא דורש את המילה "נושא" בכתיב חסר כ"נישא", ולמד מכך קולא שחלקי הכזית יהיו מחוברים, כך חכמים דורשים לחומרא, "נושא" אע"פ שאינו אלא "נישא" באופן כלשהו, כלומר שהאדם מעל הטומאה ונראה כאילו הוא נישא מעליה ואע"פ"כ הוא נטמא מחמתה מפני שהוא מסיט אותה. וכך עולה במפורש מפירוש רבנו גרשום בב"ב ט ע"ב הכותב: "היסט בכלל נושא, כדכתיב נישא וקרינן נושא". נראה שכוונתו לגמ' בחולין כאן (וכמו שצינו המדפיסים), ופירש שזהו ה"כתנאי", שרבי אליעזר סובר שהיסט אינו בכלל משא, כפירוש הרמב"ם, ורבנן סוברים שהיסט בכלל משא, ולמדו מ"נישא", ולדעתם דרשה זו מרחיבה את הטומאה. ומכל מקום הלכה כעולא, כי אין כאן דרשות חלוקות אלא אופנים שונים לדקדק ממילה זו, שהנבלה נישאת והאדם נישא. בחזו"א (זבים ס"ד סק"ד) הסבר אחר לקשר בין דברי עולא למחלוקת התנאים: ר"א לומד את דינו מ"והנשא", ועל כרחק אינו סובר כעולא שלמד ממילה זו להצריך שחלקי הכזית יהיו מחוברים, ולפ"ז דעת רבנן כעולא, ולכן פסק הרמב"ם כמותו¹⁷.

17 לא ברור אם כוונת החזו"א שר"א למד מהכתיב החסר "והנשא" דווקא, ובזה יש קושי, שכן ר"א חולק גם בזוב וחבריו, ודין משא בהם נלמד מהיקש לזב (נידה נד ע"ב, נה ע"ב), ובזוב נאמר "והנשא" מלא (ויקרא טו), ולפי הספרא הנ"ל ר"א עצמו לומד את טומאת הזוב וכו' מ"והנשא" אותם. ועיין נידה לג ע"א: "והנשא כתיב", בניגוד למקובל בידינו, ועיי"ש ברש"י ד"ה ומאי ניהו, שמחק מלים אלו מן הגמ', ובתוס' ד"ה והנשא.

גם לא ברור האם הרמב"ם פסק כעולא בכל דיני משא או שמא רק בנבלה, עיין הל' טו"מ פ"ד ה"ד-ה ובמפרשים שם. ומצינו שבשר המת שהתחלק מטמא במשא (תוספתא אהלות פ"ד ה"א), וכן ברקב, אע"פ שמשא במת נלמד בק"ו מנבלה. והר"ן בחולין שם חידש שכל דברי עולא אינם אלא

4. הקושיה מאכילת נבלה

כאמור, הר"ש בזבים פ"ה מ"ג הוכיח כשיטתו מהברייתות האומרות שהאוכל נבלת בהמה אינו נטמא, שמהן קושיה לשיטת רבא שבית הבליעה הוא בית הסתרים, המטמא במשא, ולדברי הר"ש יש לישב שמדובר בלא היסט, ולכן לא נטמא אע"פ שנשא.

לפי הרמב"ם אין מקום לתשובה זו, ואעפ"כ הרמב"ם פוסק כרבא, בהל' שאר אבה"ט פ"ג ה"ד: "כזית מנבלת בהמה שתחבו בכוש והכניסו לתוך מעי האשה מלמטה, או שהכניסו לבית בליעתו של חבירו במקום שנבלת העוף הטהור מטמאה, הרי זה טמא משום נושא, לא משום נוגע, כמו שביארנו בתחילת הספר". ובהל' טו"מ פ"א ה"ג כתב: "אבל אם תחב אדם טומאה בכוש והכניסה לתוך גרונו של טהור ולא נגעה בלשונו, או שהכניסה לתוך מעי האשה מלמטה ולא נגעה בבשרה, לא נטמא הבולע משום מגע זה שהרי לא נגע בבשרו, שנגיעת פנים אינה נגיעה". ברור שכוונתו שאינו נטמא בטומאת מגע בלבד, כמ"ש "לא נטמא הבולע משום מגע זה" (עיין כס"מ ומרכה"מ), וזה בהתאמה למש"כ בהל' אבה"ט "לא משום נוגע, כמו שביארנו בתחילת הספר". צריך ביאור, אם כן, כיצד נסביר את הברייתות בחולין ונדה הנ"ל.

כמה ראשונים (ראה תוס' בחולין ע"א ד"ה מי, רמב"ן בנדה שם, ועוד) יישבו את דברי רבא באופן אחר, שרבא מחלק בין מקומות שונים בבית הבליעה, ומודה שבסוף בית הבליעה בלוע הוי ואין בו טומאת משא. אבל מהרמב"ם בהל' טו"מ פ"א ה"ח מוכח שסובר שכל בית הבליעה הוא בית הסתרים ולא בלוע ("שמאחר שהגיעה לתוך בטנו אינו לא נוגע ולא נושא"), ואין ליישב את פסקיו בתירוץ זה.

אפשר שהרמב"ם פירש ע"פ רבא שאמנם האוכל נבלת בהמה נטמא מדין משא, אבל לא כדין אכילת נבלת עוף טהור, ויש כמה נפק"מ בין הטומאות, כגון שבטומאת משא נבלה צריך שחלקי הכזית יהיו דבוקים זה לזה, כדברי עולא הנ"ל.

עוד אפשר ליישב, שדעת הרמב"ם שאכן הברייתות הללו סוברות כאב"י, שבית הבליעה בלוע הוי ולא בית הסתרים, ובכ"ז פסק כרבא, כי הלכה כרבא לגבי אב"י גם כשברייתא מסייעת לאב"י (כ"כ הכס"מ הל' איסו"מ פ"א ה"ד בדעת הרמב"ם, וראה ביד מלאכי כללי הה"ס קנ"ד), ורבא דחה ברייתות אלו מהלכתא.

יש להוסיף, שקודם לכן בגמרא נחלקו אב"י ורבא לגבי אותו מקום של אשה, אם בלוע הוי או בית הסתרים, ונראה שמחלוקתם בבית הבליעה היא לשיטתם באותו מקום, מפני ששני מקומות אלו הם בעומק דומה, ואם זה נחשב בית הסתרים אף זה. וכך נראה מהרמב"ם, שבהל' אבה"ט הנ"ל כתב את דין שני המקומות כאחד. ובשלמא בהל' טו"מ פ"א ה"ג, שם עוסק הרמב"ם בהגדרה הכללית של טומאת מגע ובית הסתרים, מובן

אליבא דר' ישמעאל, אבל לר' עקיבא, שסובר ש"יש נוגע וחוזר ונוגע", גם משא מטמא אפילו בחלקים שאינם מחוברים זה לזה.

מדוע כתב את שני הדינים ביחד, אבל בהל' אבות הטומאות, שם כתב את דין התוחב נבלת בהמה בבית הבליעה אגב דין נבלת עוף טהור בבית הבליעה, מה לו להביא גם את דין התוחב באותו מקום של אשה? נראה, אפוא, שלדעתו דינים אלו תלויים זה בזה. השתא דאתינן להכי, הרי בדין אותו מקום של אשה הביא רבא ברייתא המסייעתו ואומרת על שכבת זרע שבאותו מקום: "שטומאת בית הסתרים היא". ואע"פ שאביי דחה "חדא ועוד קאמר", עי"ש, רבא אינו סובר כתיורין דחוק זה, ולדעתו הברייתות חלוקות. ואם כן יש לפסוק כרבא והברייתא שמסייעתו, ולא כאביי והברייתא שמסייעתו¹⁸.

5. ביאור "משא הזב"

בכמה מקומות מצאנו שהיסטו של זב, שהטמא מסיט את הטהור ומטמאו, מכונה "משא": א. בטהרות פ"ג מ"ג: "אם היה זב או זבה, אפילו גרגר יחידי טמא, שכיון שיצאה טפה הראשונה נטמאת במשא. זב שחלב את העז החלב טמא, שכיון שיצאה טפה הראשונה נטמאת במשא". ב. עדויות פ"ב מ"ה: "ועל לפסין אירונית, שהם טהורות באהל המת וטמאות במשא הזב". ג. בתו"כ במצורע (פרשת זבים, פרק ה,יא): "וטוהר - מלטמא כלי חרס במשא". ד. בתוספתא בכלים ב"ק פ"ו ה"ב: "הבלועין אין מיטמאין במשא הזב, וצמיד פתיל ואוהלין מיטמאין במשא הזב". ה. בתוספתא באהלות פט"ו ה"ט: "תאמרו במשקין (המצויים בחבית המוקפת צמיד פתיל) שמטמאין במשא הזב. לדעת הרמב"ם, טומאת היסטו של זב קיימת דווקא כאשר הזב מזיז את החפץ הנטמא (ראה הל' טומאת מת פ"א סוף ה"ו, פיה"מ בזבים פ"ג מ"א, פרה פ"י מ"א, ואכמ"ל). ומאידיך, טומאת

18 יש להעיר על קושיה אחרת שהקשו על הרמב"ם. המקדש דוד (סי' מה סק"א ד"ה וכשהטהור) חילק בין הנושא את הזב לנושא בועל נידה, שהנושא את הזב נטמא אפילו כשנושא את מקצתו, כמ"ש בזבים פ"ה מ"ד: "מקצת טמא על הטהור... טמא", ואילו בבעל נידה צריך לשאת את כולו, כמ"ש בפיה"מ בכלים פ"א מ"ג: "וכל אלו (זובו של זב ושכבת זרעו ומימי רגליו ודם הנידה) מטמאין במגע ובמשא ומטמאין בכל שהוא, וזו היא החומרא הנוספת בהן, לפיכך אמר בהן אחר בועל נדה 'למעלה מהן'. ואע"פ שגם בועל נדה מטמא במגע ובמשא כנדה כמו שבארנו, אלא שהוא - כולו, ואלו - בכל שהוא".

המקד"ד התקשה בטעמו של חילוק זה: בשלמא לדעת הר"ש וסיעתו, שזב מטמא במשא גרידא ללא היסט ובניגוד למשא רגיל, יש לומר שגדר החילוק הוא שבטומאת משא ללא היסט די שהטמאה תשפיע על האדם בכך שהיא תכביד עליו, ולשם כך די שאפילו מקצת ממנה יכביד עליו, ואילו בהיסט צריך שהאדם גם ישפיע על הטומאה, ולשם כך יש צורך בהסטת כולה. לכן הנושא את מקצת הזב נטמא, מה שאין כן בבעל נידה, שלא התחדש בו משא ללא היסט (ועיי' סי' ח). אולם לשיטת הרמב"ם שכל משא אינו צריך היסט, מה טעם לחילוק זה?

אולם לענ"ד הקושיה מעיקרה ליתא, ולא זו כוונת הרמב"ם בפיה"מ. אין צורך לשאת את הבעל נידה כולו, אלא שבטומאה עצמה צריך שיעור, שיהיה בועל נידה שלם, וכמ"ש בשבת פב ע"ב שנידה איננה לאיברים, לעומת זובו של זב וכו' שאין להם שיעור. ומלשון הרמב"ם בהל' מטמאי מו"מ פ"ג ה"א "בועל נדה כנדה שהוא אב מאבות הטומאות של תורה, מטמא כלים במגע ומטמא אדם במגע ובמשא", משמע שאין חילוק בין אופן המשא של בועל נידה לזה של הנידה.

משא מתקיימת גם ללא הזזה, כאמור. לאור זאת, לא ברור מדוע היסטו של זב מכונה "משא". יתכן שמאחר שבדרך כלל משא הזב כולל ממילא גם הגבהה וגם הזזה, נקרא גם המסיט "משא". וכאשר המשנה נוקטת גם משא וגם היסט (כבזבים פ"ה מ"ו) כוונתה ב"משא" ללא היסט¹⁹.

6. טומאת משא באבן מסמא

בירור ענין אבן מסמא חורג ממסגרת הדיון על טומאת משא ללא היסט, אלא שהר"ש קשר את הדברים בכך שפירש שאבן מסמא היינו משא ללא היסט, ועל סמך זה חילק בין הטומאות שמטמאות במשא לבין הטומאות שמטמאות בהיסט. לפיכך נבאר את המושג "אבן מסמא" ויחסו למשא.

התוס' (שבת פב ע"ב ד"ה באבן ונידה נה ע"א ד"ה אבן) הוכיחו שהמושג אבן מסמא נקשר גם לטומאת משא, "דמה שקרא בכל הש"ס (לאבן מסמא) 'משא' היינו כגון שיד הטהור או רגלו תחת האבן, והזב או דם הנדה על האבן, דנראה דהטהור נשא את הזב או את הדם", וזאת מכמה ראיות: א. בנדה נה ע"א לומדת הגמ' שדם הנדה אינו מטמא באבן מסמא מהמיעוט "והנושא אותם". ומה ענין אבן מסמא אצל "והנושא"? ב. בנדה סט ע"ב פירשה הגמרא: "מאי משא? – אבן מסמא", ומה ענין זה אצל זה? ג. בשבת פב ע"ב מפרש רבה את דברי רבי עקיבא "מניין לעבודה זרה שמטמאה במשא" שלדעתו היא מטמאת גם באבן מסמא, וזהו החידוש בדבריו, ואילו במשא בעלמא מודים חכמים.

מכח ראיות אלו כתבו תוס' שגם בטומאת משא יש דין מסוים של אבן מסמא, ויש בו הבדל בין זב וחבריו לבין שאר הטומאות: הנושא את הזב על גבי אבן טמא גם אם כובד הזב בטל ביחס למשקל המטען, ולכן הנושא לא הרגיש כלל במשקל הזב, ואילו הנושא את הנבלה על גבי אבן לא יטמא אם לא היה כובדה ניכר²⁰.

19 אפשר ליישב את הענין באופן אחר, שלדעת הרמב"ם כל מה שנאמר בו "משא הזב" הכוונה באמת שנטמא מדין עליונו של זב ולא מדין היסטו. וכך נראה שפירש את המשנה בטהרות פ"ג מ"ג על הזב שסחט ענבים או חלב עז, שהטמאה מדין עליונו של זב, שכן כתב בפיה"מ שם: "שהזב ודומיו... מטמא כל מה שהוא נושא ואע"פ שלא נגע בו אלא מטמא אותו במשא, ושויין בכך האוכלין והמשקין כמו שנבאר בסוף זבים". את דין היסטו של זב ביאר הרמב"ם בזבים פ"ג מ"א, ואילו את דין עליונו ביאר בפ"ד מ"ו ופ"ה מ"ב; אם כן נראה ש"בסוף זבים" כוונתו לדין עליונו ולא לדין היסטו. ועוד, שבדין עליונו הדגיש הרמב"ם שם שגם אוכלין ומשקין בכלל זה, מה שלא ציין בדין היסטו, וא"כ מש"כ בטהרות "ושויין בכך האוכלין והמשקין כמו שנבאר" כוונתו לדין עליונו של זב. אולם לפי מש"כ הרמב"ם בהל' מטמאי מו"מ פ"ו ה"ג שטומאת עליונו של זב היא מדרבנן, אין סיבה שהמשניות והתוספות הללו יעדיפו לנקוט "משא הזב", שהיא טומאה דרבנן, ולא "היסטו של זב", שהוא טומאה דאורייתא. ועל כרחק אתה אומר ש"משא הזב" היינו גם משא וגם היסט, וכ"כ בפיה"מ בעדויות פ"ב מ"ה לגבי לפסין אירוניות. ונראה שבפיה"מ בטהרות פירש שהחולב עז מטמא מדין עליונו של זב משום שסבר בתחילה שטומאת עליונו של זב אף היא דאורייתא, כמוכח מכמה וכמה מקומות בפיה"מ, ואכמ"ל.

20 דין זה לא מפורש בתוס' אבל עולה מדבריהם. תוס' בנידה שם כותבים: "ומפרש רבינו תם ורבינו

לעומת זאת הרמב"ם בהל' טומאת מת פ"א ה"ו הנ"ל כתב: "טומאת משא האמורה בכל מקום בין במת בין בשאר כל המטמאים במשא, הוא שישא האדם הטומאה אע"פ שלא נגע בה, אפילו היה בינו לבינה אבן הואיל ונשא נטמא". נראה לכאורה מדבריו שדין אבן מסמא קיים בכל הטומאות המטמאות במשא, ללא הבדל בין זב לנבלה, וגם בנבלה הנושא אבן כבדה ובא חברו והניח עליה כזית נבלה שאין משקלו מורגש עליה נטמא. והדברים קשים, כפי שהקשה הכס"מ: הרי מפורש במשנה בכלים פ"א מ"ג שדין אבן מסמא קיים במרכב ולא בזב וחבריו או בנבלה. וכך מפורש גם בנדה סט ע"ב: "אטו מת מי לא מטמא במשא? - מאי משא, אבן מסמא", הרי שאפילו המת אינו מטמא באבן מסמא²¹ (והחזו"א בכלים סי' א סק"ד הותיר את הרמב"ם בצע"ג)²².

להלן פרק ז יובאו ראיות רבות לשיטת הרמב"ם, שמשא הטומאה מטמא גם ללא תחושה של כובד הטומאה, גם בטומאות שלא נאמר בהן דין אבן מסמא. אך בפרק זה נתמקד בפירושו המושג "אבן מסמא" ויחסו למשא.

7. מחלוקת התוס' והרמב"ן

כאמור, התוס' הוכיחו שדין אבן מסמא נאמר גם בטומאת משא, אולם בראשוני ספרד מצינו מחלוקת בעניין זה. הרמב"ן (שבת פב ע"ב ונידה נה ע"א) הביא את ראיות תוס' לקשר בין אבן מסמא למשא, והסיק מהן שיש דין אבן מסמא ב"כעין משא", בהיסטו של זב, ולא כתב דבר לענין משא. כך כתבו גם הרשב"א ותוס' הרא"ש בנידה שם, ופירשו

שמואל דאבן מסמא היינו אבן גדולה שהיא כבדה בגדים תחתיה וכבדה כל כך עד שאין ניכר כובד הזב היושב עליה ועל הבגדים, וביארו לפ"ז את אזכור הפסוק "והיית את אבן חדא ושומת על פום גובא, שצריכה שימה ואתווי לפי שאינה קלה לטלטל". ואח"כ הוכיחו שהמושג אבן מסמא הוזכר גם לגבי משא, כאמור, ולאור זאת כתבו: "דמה שקרא בכל הש"ס משא היינו כגון שיד הטהור או רגלו תחת האבן, והזב או דם הנדה על האבן, דנראה דהטהור נשא את הזב או את הדם", דהיינו שזהו המקרה שבו הזב מטמא את הטהור ואילו דם הנדה לא, מפאת כובד האבן, אע"פ שהדם מוגבה ע"י הטהור (עיין חזו"א כלים סי' א סק"ג ובמסקנתו בובים סי' ג סקט"ז; שערי דעת עמ' פד; ולא כדעת הרש"ש ע"ז ס ע"ב, ואכמ"ל).

21 ב'משנה אחרונה' בובים פ"ה מ"ג (סוד"ה חוץ מן המסיט) כתב שהרמב"ם סובר כר"ש וכוונת הרמב"ם בהל' טומאת מת לאבן דקה שניתנת להזזה. לפי דרכו, נראה שהרמב"ם הזכיר את האבן רק כדי להשמיע שטומאת משא מתקיימת אפילו כאשר דבר שאינו מקבל טומאה מבדיל בין האדם לבין הטומאה. וסיוע לדבריו מהשוואה בין לשון הרמב"ם כאן "אבן" לבין לשונו בהל' מטמאי מו"מ פ"ו ה"ה בענין אבן מסמא: "אבנים גדולות". אולם מלשונות הרמב"ם שהובאו לעיל בתחילת פרק זה מבואר שהרמב"ם אינו מצריך היסט בשום משא.

22 בהקדמת התפא"י לטהרות (יבקש דעת' סי' ו) כתב שגם לדעת הרמב"ם יש חילוק בין משא הזב לבין משא נבלה וכיו"ב, והוא כאשר יש טומאה מעל אבן מסמא והאדם תחתיה באופן שהטומאה אינה נשענת עליו כלל, ואפילו אם יצא ממקומו הטומאה לא תזוז, ובאופן זה הזב מטמא והנבלה לא. לענ"ד ברמב"ם לא משמע כך, ובכל מקום התנה את המשא בכך שכובד הטומאה רובץ על הנטמא, עיין פיה"מ בשבת פ"ט מ"א ובכלים פ"א מ"ב הנ"ל. אמנם נכון הוא שלדעת הרמב"ם אין חשיבות לתחושת האדם בכובד זה, ומכל מקום יש צורך שמשקל הטומאה אכן יהיה עליו.

שהמיעוט מ"והנושא אותם" למעט את דם הנידה וכיו"ב מאבן מסמא אינו מתיחס למשא אלא להיסט (הם מציינים לדרשה בנידה לג ע"א "נושא והוא דנישא", המסיבה את המשא להיסט - דרשה שמנוגדת למסורת הכתב שלנו ורש"י מחקה). נראה מכל מהלכם של הרמב"ן וסיעתו שלדעתם אין לפרש את אבן מסמא בהקשר של משא ממש, ולפיכך נזקקו לפרש זאת על "כעין משא", ואף נדחקו לומר שהמיעוט מ"והנושא אותם" הוא מהכתיב "והנשא" המתייחס להיסט.

לעומת זאת הריטב"א בשבת ובנידה כתב בפירוש כתוס', שדין אבן מסמא הוא גם למשכב ומושב וגם להיסט וגם למשא²³. כמו כן בר"ן בנידה נה ע"א: "דהא מוכח בפרק תנוקת דלמשא נמי אתרבי... אלמא בכל הטומאות נמי אתרבי, ומש"ה נמי (נראה שצ"ל נהי) דאמעית דמה מדין משכב ומושב מהדרין שיטמא באבן מוסמא מדין משא... שאם אבן בידו של טהור ודם הנדה עליה אע"פ שאין האבן מכבדת עליו מחמת הדם שיטמא טהור מדין משא, ואמעית מדכתיב והנושא אותם". וכן בחדושי הר"ן בשבת פג ע"א הביא את פירוש הרמב"ן שם שאבן מסמא היינו היסט, וחלק עליו, שיש לפרש את הסוגיה בשבת בדין אבן מסמא במשא ממש ולא בהיסט ("ונ"ל דכיון דעל כרחין אבן מסמא כולל שני דברים... הא דשמעתין בשהטומאה למעלה היא... שהוא מין של משא").

א"כ הראשונים שהוכיחו מהמקורות הנ"ל שאבן מסמא (שהיא לדעתם אבן כבדה שמונעת את תחושת כובד הטומאה) מתקשרת לטומאת משא, נחלקו ביניהם במסקנה העולה מראיותיהם: התוס' והריטב"א והר"ן נוקטים שדין אבן מסמא שייך בטומאת משא ממש, כפי שעולה בפשטות מהראיות שהביאו, ולפ"ז מה שאינו מטמא באבן מסמא אינו מטמא במשא אלא אם כן משקלו ניכר. לעומתם הרמב"ן והרשב"א ותוס'

23 אם כי בערובין כז ע"א (מהדר' מוה"ק עמ' רמח) הזכיר הריטב"א בעניין אבן מסמא רק את עליונו ומדרסו והיסטו של זב, ולא את המשא.

יש להעיר על דבר תמוה שכתב הריטב"א בנידה (ד"ה אי מה היא מטמאה באבן מוסמא): "ושמעין מהכא דאבן מסמא לא לענין משכבות ומושבות בלחוד רבייה רחמנא אלא אף לענין טומאת משא, שאם אדם נושא כזית נבלה על גבי אבן מוסמא אעפ"י שאינו מכביד עליו כלל טמא כדין נושא נבלה, דאי לא תימא הכי, מאי אמרינן השתא, והלא כבר מעטנו דם הנדה מדין משכבות ומושבות, והאיך נאמר שיטמא באבן מסמא?". מצד אחד פירש שסעיף מדין אבן מסמא הוא לטמא במשא שאינו מכביד, ומאידך כתב שדין זה מתקיים גם בנבלה! והרי נבלה אינה מטמאה באבן מסמא, ואפילו המת אינו מטמא, כפי שהריטב"א מיד בהמשך מוכיח מהגמ' בנידה סט ע"ב שאומרת: "אטו מת מי לא מטמא במשא? מאי משא, אבן מסמא", והוא מפרש את הגמ' לענין אבן מסמא בטומאת משא. עוד הוכיח בהמשך שיש אבן מסמא בטומאת משא, מהסוגיה בשבת על טומאת ע"ז, ושם הרי הגמ' מקשה לשיטת רבנן הסוברים שבע"ז אין אבן מסמא "למאי הלכתא אקשה רחמנא לנדה? לוקשה לנבלה!", א"כ יוצא ע"פ פירוש הריטב"א לסוגיה שם שאין דין אבן מסמא במשא נבלה, וצע"ג.

באנצ"ת ערך 'אבן מסמא' ציון 59-61 שילבו את דברי הריטב"א בנבלה עם שיטת הרמב"ם שמשא אינו צריך היסט. ולא דקו: לא נאמר בריטב"א בענין נבלה שא"צ היסט, אלא שאין צורך שתכביד. גם דברי הריטב"א על נבלה אינם "שיטת הריטב"א", אלא דבריו סותרים זה לזה, כאמור.

הרא"ש נוקטים שדין אבן מסמא שייך ב"כעין משא", בהיסטו של זב, ולא במשא ממש, ונדחקו מעט בהסבר הראיות שהביאו. שמא נזקקו לכך כי לדעתם בטומאת משא ממש אין לחלק בין אם המשקל ניכר או לא, וזה בכל הטומאות²⁴.

8. פירוש הרמב"ם לסוגיות הגמרא

לאחר שראינו שהרמב"ם אינו מחלק בטומאת משא בין מת ונבלה לבין זב וכיו"ב, יש לברר את שיטתו בביאור הסוגיות שמהן הוכיחו תוס' על הקשר בין משא לאבן מסמא. ניתן, כמובן, לבאר את הרמב"ם על פי דרכו של הרמב"ן וסיעתו, לפיה ה"משא" האמור בסוגיות אלו אינו משא ממש אלא "כעין משא", דהיינו היסט. אכן, אף הרמב"ם סובר שהיסטו של זב מטמא גם תחת אבן (מטמאי מו"מ פ"ח הי"א; וראה גם פ"ו ה"ה, לגבי עליונו של זב), ומכל מקום נראה שלא פירש את הסוגיות הללו כרמב"ן.

בהל' מטמאי מו"מ פ"ו ה"ד כתב הרמב"ם: "הזב והזבה והנדה והיולדת והמצורע שמתו הרי הן מטמאין משכב ומרכב אחר מיתתן כשהיו כשהן חייין עד שימוק הבשר". נראה מדבריו שזהו הדבר היחיד שגזרו בהם, ולא שאר דיני הזב – היסט, ועליונו של זב – וזהו הפירוש ל"משא" האמור במשנה בנדה, וכך נראה גם מדבריו בפיה"מ בנדה (פ"י מ"ד)²⁵. ובהקדמה לטהרות (מהדר' מוה"ק עמ' יג), במנותו אבות הטומאה של זיבות מדרבנן, מנה הרמב"ם גם "שהזב והזבה... כשמתו מטמאין משכב ומושב... ובספרא 'הזב שמת מטמא במשא עד שימוק הבשר מדברי סופרים', ובתוספת נדה (פ"ט הי"ד) אמרו: 'הזב והזבה והנדה היולדת והמצורע שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבשר, ואין מטמאין אלא ברובן ואין טומאתן אלא מדברי סופרים', כלומר טומאת משכב... וענין אמרם 'במשא' שאם נשא רובו על המשכב נטמא המשכב ואפילו היה בין גוף הזב המת הזה ובין המשכב אבן מבדיל...". מפורש בדבריו מהו ה"משא" האמור, הינשאות רוב הזב על המשכב, ולזה מתכוונת הגמ' באומרה "אבן מסמא", כפירוש רש"י שם. כמו כן מוכח מהתוספתא והתו"כ שהביא, וכפי שהקשינו לעיל (פרק א סעיף 9) על הר"ש. לאור סוגיה זו בנידה סט ע"ב, שממנה מוכח שחז"ל כינו לעיתים את המשכב "משא" ו"אבן מסמא", יש מקום לפרש כך גם את הסוגיה בשבת על טומאת ע"ז, ובזה מיושבת ראיית תוס' מסוגיה זו שיש קשר בין אבן מסמא למשא.

24 אך בדעת הרמב"ן קשה לומר זאת, מאחר שמסקנתו משמע שהמושג אבן מסמא אינו קשור לכוכד, כדלקמן סעיף 8.

25 המנ"ח במצווה קפב הסתפק בזה. הרמב"ן בשבת פב ע"ב והרשב"א בנידה נה ע"א נטו לפרש שמשא האמור בנידה סט ע"ב הוא היסט (אך הרמב"ן נשאר בצ"ע מדין מצורע, שאף בחייו אינו מטמא בהיסט, לדעתו, וכך נקט גם הרשב"א בנידה לה ע"א, וצ"ע). לא ברור מדבריהם האם דנו רק על הפירוש ל"משא" האמור שם, אבל לדינא לדעתם גזרו בזב המת על כל דיני הזב החי, או שמא לדעתם גזרו בו רק היסט. אך בדעת הרמב"ם נ"ל כמ"ש, שרק במשכב ומושב גזרו.

אכן, לכשנעייין נמצא שהרמב"ם משתמש במושג "אבן מסמא" רק בהקשר של משכב ומושב²⁶. דוגמה בולטת לכך היא פיה"מ בכלים פ"א מ"ח, שם הסביר הרמב"ם שהזב חמור מהמת ומשולח מהר הבית מפני שהוא מטמא באבן מסמא (על פי הספרי נשא, פייסקא א), וביאר יותר בהל' ביאת המקדש פ"ג ה"ג: "ומשלחין זבין וזבות נדות ויולדות חוץ לשתי מחנות שהוא חוץ להר הבית, מפני שהן מטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן, מה שאין המת מטמא". אולם לגבי המיעוט בנידה נה ע"א מ"והנושא אותם", שקשה לפרשו על טומאת משכב ומושב²⁷, שם אפשר שיודה הרמב"ם לדעת הרמב"ן וסיעתו שמדובר בהיסטו של זב, אך לא על משא ממש.

לפי זה מסתבר שמה שכתב הרמב"ם בהל' טו"מ הנ"ל שכל המטמאים במשא מטמאים גם תחת אבן, אין כוונתו לומר שכל אבות הטומאה המטמאים במשא מטמאים באבן מסמא, אלא שהמושג "אבן מסמא" האמור במשנה ובגמרא אינו מתיחס כלל לטומאת משא, אלא לטומאת משכב ומושב בלבד. ממילא, כאשר המשנה אומרת שהמרכב מטמא תחת אבן מסמא, ולא כדין רוק וזב, כוונתה שדין משכב ומושב ומרכב אינו קיים בהם. ככלל, נראה שהמובן הטכני של "אבן מסמא" ברמב"ם הוא שיש חציצה של דבר שאינו מקבל טומאה בין הדבר המטמא לדבר הנטמא, ללא קשר לכובדה של החציצה או של הטומאה. וכך משמע מדבריו בהל' טומאת מת פ"ה הלי"ד: "המת אינו מטמא משכב ומושב מתחתיו ולא מדף מעל גביו, אלא אחד כלי שיגע במת מצדו או שהיה תחתיו או על גביו... במה דברים אמורים שכל הבגדים או הכלים שתחתיו ושל מעלה ממנו טהורין? בשלא היתה שם טומאה רצוצה ולא טומאת אהל, או שהיה מבדיל בינו ובין הכלים אבן כמו שיתבאר במקומו". וכך משמעות לשונו בכל מקום שמדבר על אבן מסמא, שאינו מתיחס לכובד אלא לעצם ההפרדה בין המטמא לנטמא. כך כתב גם הרמב"ן בשבת פב ע"ב בשם רבנו חננאל בהסברת המושג "אבן מסמא": "שאם יש אבן על משכב הזב והזבה וישב אדם טהור על האבן, אע"פ שלא נגע במשכב כי האבן הזאת חוצצת בינו ובין המשכב טמא ואע"פ שהאבן אינה מקבלת טומאה" (ובר"ח שלפנינו אינו), וסיים הרמב"ן: "וזה נכון לפי דעתי".

לפי זה אין כל חידוש בדין אבן מסמא אליבא דאמת, בכל סוגי הטומאות שעליהם מדובר. רק מבחינת הציור החיצוני פרט זה נראה כדבר חידוש, שהאבן החוצצת איננה מבטלת את דין משכב ומושב או היסט וכו'. וכך משמע מהתו"כ עה"פ "והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב יטמא" (מצורע, פרשת זבים פרק ג,א): "אין לי אלא בזמן שיושב

26 פיה"מ בכלים פ"ח מ"ה ופ"כ מ"ה, זבים פ"ב מ"ד, פ"ד מ"ה, ופ"ה משנה ב-ג. במשנה תורה לא הזכיר את המושג הזה כלשונו.

27 מפני שלעיל מיניה שאלה הגמ' מה המקור למעט את דם הנידה ממשכב ומושב, ולמדה מפסוק אחר, "אשר היא יושבת עליו", ולא דמה, ומיד שאלה שמא יטמא באבן מסמא, וכפי שהוכיחו הראשונים שם.

עליו ונוגע בו, מנין לעשרה מושבות זה על זה ואפילו על גבי אבן מסמה? ת"ל 'והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב יטמא', מקום שהזב יושב ומטמא ישב הטהור ויטמא". מבואר כאן שאין לימוד נפרד למושבות שאינם נוגעים בזב ולאבן מסמא, ואם כן משמע שזהו אותו עניין עצמו, ואין שום חידוש אמיתי באבן מסמא, אלא זהו רק ביטוי לחציצה. כך גם בהמשך התו"כ לגבי מרכבות (פרק ג, יב) ותחתונו של בועל נדה (פרק ז, יא). מה שחז"ל מכנים דווקא את משכב ומושב והטומאות המיוחדות לזב "אבן מסמא", אע"פ שדין חציצת האבן קיים בכל טומאות משא, נראה שטעמו של דבר הוא שבטומאות המיוחדות לזב יש בזה חידוש יותר בתפיסה. בפשטות טומאת משכב ומושב היא ענין של שימוש הזב במשכב, וכשיש אבן המפרידה יש מקום לומר שאין זה משכב, אבל בטומאת משא, שאיננה מוגדרת כשימוש בטומאה אלא כטעינת הטומאה, אין צריך לומר זאת.

9. סיכום

שיטת הרמב"ם שטומאת משא קיימת גם בלא היסט. על פי דרכו יש לומר שהמשנה בזבים נקטה "אחד הנושא" אגב "ואחד הנישא", ואין בו חידוש. את מחלוקת ר"א וחכמים פירש שהיא איננה עוסקת במשא ללא היסט אלא להיפך, בהיסט ללא משא, דהיינו כאשר הטומאה נגרת מתחת לטהור. באופן זה מחלוקת ר"א וחכמים מתפרשת באותה צורה הן לגבי נבלה והן לגבי זוב, כפשט המשנה, ולפי זה יש לומר שהרמב"ם פירש את הגמ' בחולין באופן אחר מזה של רש"י והר"ש.

הרמב"ם סובר שכל טומאות משא מטמאות גם כאשר ישנה חציצה שעושה את כובד הטומאה לבלתי מורגש. לסברה זו ראיות ממקומות רבים, כפי שיתבאר (פרק ז). תוס' הוכיחו מכמה סוגיות שדין אבן מסמא המיוחד בזב וחבריו נאמר גם בטומאת משא, ולפי זה יוצא לכאורה חילוק בדין משא בין הזב לבין טומאות אחרות כגון מת ונבלה. אולם הרמב"ם וסיעתו פירשו ש"משא" האמור בהקשר של אבן מסמא הוא היסטו של זב. והרמב"ם סובר ש"משא" שהוזכר בדין הזב שמת אינו אלא משכב ומושב ממש, וכך מוכח מהתוספתא והתו"כ. "אבן מסמא" משמש אצלו רק לעניין משכב ומושב, אך פירושו המעשי של מושג זה הוא שיש בין המטמא לנטמא חציצה של דבר שאינו מקבל טומאה, ואעפ"כ הטומאה עוברת. דין זה פשוט וקיים בין במשכב ומושב ובין במשא והיסט, בכל הטומאות.

פרק ג: שיטת ר"ת וסיעתו

1. שיטת התוס' בנדה

בפרק זה יתבאר בעז"ה שמלבד שיטת הר"ש והרמב"ם ישנה שיטה שלישית, שבכל טומאות משא אין משא ללא היסט, ללא הבדל בין המטמאים באבן מסמא לשאינם מטמאים באבן מסמא.

כבר הוזכרו לעיל (פרק ב סעיף 6) דברי התוס' בנדה נה ע"א ד"ה אבן מסמא, שסוברים שגם בטומאת משא ישנו דין אבן מסמא. מעיון בדבריהם מתברר שהם חולקים על הר"ש וסוברים שאין קשר בין אבן מסמא לבין ההבדל שבין משא להיסט. כמה ראיות לדבר:

א. בתחילה הביאו תוס' את פרש"י בשבת (פב ע"ב ד"ה באבן מסמא) שאבן מסמא היא אבן ע"ג יתירות וכלי תחת האבן, והקשו עליו כמה קושיות, וביניהן: "אמאי נקט אבן? אפילו דף ע"ג יתירות נמי! ועוד, מדקרי ליה מסמא משמע לשון שימה. ומפרש ר"ת ורבינו שמואל דאבן מסמא היינו אבן גדולה שהיא כבדה ובגדים תחתיה, וכבדה כל כך עד שאין ניכר כובד הזב היושב עליה... והשתא אתי שפיר דמייתי בפרק בתרא (סט ע"ב) 'והיתיאת אבן חדא ושומת על פום גובא', שצריכה שימה ואתויי לפי שאינה קלה לטלטל".

ראיות אלו שאבן מסמא קשורה לכובד קשות גם על פירוש הר"ש, שלדעתו החידוש באבן מסמא אינו קשור כלל לכובד, ואף כתב בפירוש (כלים פ"א מ"א): "ובכל מקום שמזכיר אבן מסמא לאו דוקא אבן, דכך שוה נסר או נייר שיפסיק דבר שאין מקבל טומאה, ומשום קרא נקט אבן, ועיקר טעם תלוי בזה שעומד במקום אחד ולא זו ולא הסיט". כמובן קושיית תוס' אינה מכרעת, וכמ"ש הר"ש שיש לומר שמשום קרא נקט אבן, אבל עכ"פ למדנו שהתוס' חולקים על הר"ש, ולדעתם המושג "אבן מסמא" מציין את הכובד ולא את ההנחה ללא טלטול (מבחינה מעשית הדברים קשורים, שכן כובד האבן עשוי לגרום גם שכובד הטומאה לא יורגש וגם שהטהור לא יסיט את הטומאה; ומכל מקום אלו שיקולים שונים במהותם).

ב. בהמשך הדברים תוס' מוכיחים מכמה מקומות שאבן מסמא קשורה גם למשא, כפי שכבר הובא לעיל (פרק ב, סעיף 6), וז"ל השייך לענייננו: "ובכל הש"ס משמע דהוה מטעם משא, דבשמעתין ממעט לה מ'והנושא אותם'... ובשבת פרק ר"ע קאמר כי פליגי באבן מסמא, ובמתניתין קתני היסט". המהרש"א מתקן את לשונם בסוף: "קתני משא", כלשון המשנה בשבת שם (פ"ט מ"א), אולם נראה שכוונת התוס' כדברי תוס' הרא"ש: "ובפרק ר"ע נמי אמרינן כי פליגי באבן מסמא ובמשנה נמי קתני הן והיסטין", ונראה שצ"ל בתוס' ובתוס' הרא"ש "ובמתני' [תא]", כלומר, בברייתא בשבת פג ע"א (וכן הוא ברשב"א בנדה נה ע"א כמ"ש). כוונת תוס', אם כן, להוכיח מהסוגיה בשבת שבה אבן מסמא מזוהה עם ההיסט, שהמסיט את הע"ז נטמא במשא. ברור שאין דעתם

כר"ש שאבן מסמא היינו משא בלא היסט, אלא אדרבה, דין אבן מסמא הוא דין מסוים בהיסט, וכפי שמסבירים תוס' בהמשך, שהאדם מסיט את הטומאה כאשר בינו לבינה מפרידה אבן כבדה זו.

ג. עוד כתבו תוס': "והיסט היינו משא, כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין קכד ע"ב): אטו נושא לאו מסיט הוא?". גם זה משתמע היפך דברי הר"ש, כי לפי הר"ש אין זהות בין היסט למשא, וכוונת המשפט "אטו נושא לאו מסיט הוא" לומר ש"הנושא" המסוים האמור שם, נושא נבלה, הוא בהיסט דווקא.

עלה בידינו שתוס' אינם מקשרים את "אבן מסמא" לטומאת משא ללא היסט דווקא. ועל פי מה שהתבאר לעיל (פרק א סעיף 8) ששיטת הר"ש בדין משא ללא היסט תלויה במידה רבה בפירושו ל"אבן מסמא", מסתבר שהתוס' יחלקו על הר"ש לא רק על הפירוש לאבן מסמא אלא גם לדינא, על החילוק בין המטמאים במשא למטמאים בהיסט²⁸.

והנה, התוס' בנידה (מב ע"ב ד"ה יצתה) כתבו גם הם כדברי הר"ש שנבלת בהמה אינה מטמאת במשא ללא תזוזה, ולא מסתבר שהם חולקים על התוס' בדף נה ע"א בדין אבן מסמא. אם כן, על כרחנו צריך לומר שלדעת תוס' כך הדין בכל טומאות משא, בין בנבלה ובין בזב וחבריו המטמאים באבן מסמא, שאין משא ללא היסט.

2. שיטת ר"ת ורשב"ם

תוס' הנ"ל כותבים את דבריהם בשם ר"ת ורבינו שמואל, הרשב"ם, שאבן מסמא היא אבן כבדה, והחידוש בה הוא שאין כובד הטומאה מורגש על הנושא אותה. ולפי האמור, ר"ת ורשב"ם יצטרכו לסבור אחת מן השתיים: או שטומאת משא בכל הטומאות היא גם ללא היסט, או שטומאת משא בכל הטומאות היא דווקא בהיסט.

ואכן, מצאנו לר"ת דברים מפורשים בענין זה, בספר הישר (חלק החידושים סי' רנז), וז"ל: "אבן מסמא... באבן גדולה שאינה מקבלת טומאה וגם אינו מכביד כלל", "לישנא דמסמא ששומה בטורח כי ההיא אבן גדולה הרבה ברוחב פי הבור". "וענין היסטות ודינן כך הוא, דנושא המנענע עדיף ממסיט, ואעפ"כ דינן שוה, אלא שהנושא – מהלך או מנענע, ומסיט – כמו בקנה, דהכי אמרינן בהעור והרוטב 'ואטו נושא לאו מסיט הוא?'". "והא דתנן במסכת זבין 'כל הנושא והנישא על גבי נבילה טהור', בכלים או באוכלין ומשקין או באדם כפות שאינו מנענעו, חוץ מן המסיט – האדם המסיטו. ר' אליעזר אומר: אף הנושא, ופירושו כדמפרש בהעור והרוטב... וברישא דהך משנה נקט 'חוץ מן האדם', ומציעתא 'חוץ מן המסיט', והיינו אדם, ולישני לישני נקט. אי נמי לאשמועינן דאדם נמי אם מסיט ומנענע – טמא, ואם עומד ואינו מנענע – טהור".

28 ב'משנה אחרונה' כלים פ"א מ"ג (ד"ה תחת אבן מסמא) השווה דעת התוס' בנידה לדעת הר"ש ומכח זה הקשה על תוס', עיי"ש, ולדברינו אתי שפיר.

מפורש בדבריו שיש שני סוגי משא: ישנו מי שנושא וגם מנענע, וישנו מי שמנענע ואינו נושא, כגון בקנה, וזהו המסיט (עיי' נידה מג ע"א: "קנה בקומטו של טהור והסיט בו את הזב – טמא"). המסיט הוא סוג גרוע של משא, אך דינם שווה. וכך הסיק מהגמ' בחולין: "אטו נושא לאו מסיט הוא?", שכל נושא מסיט, ואין משא ללא היסט. המשנה בזבים "חוץ מן המסיט" אומרת שאדם כפות שנושא אינו נטמא במשא, אבל לדעת ר"ת דין זה קיים לא רק בנבלה, כדעת הר"ש, אלא גם ברישא של המשנה, לגבי משכב ומושב, אע"פ שבמשכב ומושב יש דין אבן מסמא! שינוי הלשון במשנה מ"חוץ מן האדם" ל"חוץ מן המסיט" אינו מתפרש כר"ש, שבמשכב גם משא ללא היסט מטמא, אלא להיפך, קמ"ל שהאדם המדובר היינו דוקא במסיט, אף בטומאת משכב.

גם הרשב"ם הנזכר בתוס' כותב במקום אחר דברים מפורשים בעניין. בפירושו לויקרא יא, כח כותב הרשב"ם: "והנושא – מסיט ממקומו אע"פ שלא נגע, אבל אם טענוהו נבילה על כתיפו ולא נגע ולא זו ממקומו – אינו טמא, וכן שנינו במסכת זבים. ואפילו מת מוטל על המטה ותחתיו נייר המפסיק בין המת לכלים שתחתיו – טהורים הם, שהמת אינו מטמא אלא במשא שהוא היסט, וכן שנינו שם. ובתרגום ירושלמי מתורגם 'נושא' 'מסיט'. מפורש כאן שמשא ללא היסט אינו מטמא, ואמנם הוא אומר זאת לגבי מת ונבלה, שבהם גם הר"ש מצריך היסט מפני שאין בהם דין אבן מסמא, אבל נראה שיש להוכיח שדעת הרשב"ם כך לגבי כל טומאת משא: ראשית, מכך שהוא חולק על הר"ש בפירושו לאבן מסמא, כפי שמובא בתוס' הנ"ל. ועוד, שלשונו "ואפילו מת..." משמעה שאין המת קל בענין זה מטומאה אחרת, אלא המת הוא הטומאה החמורה ביותר, ואעפ"כ אינו מטמא במשא ללא היסט. ועוד, שהתרגום הירושלמי שמתרגם "יוסיט", שממנו מוכיח הרשב"ם, מתרגם כך גם בוויקרא טו, י עה"פ האמור בזב: "והנושא אותם". אם כן הרשב"ם, הלומד מהתרגום שמשא הוא בהיסט דוקא, סובר כך גם לגבי משא הזב²⁹.

נמצא שישנה לפנינו שיטה שלישית, שיטת ר"ת ורשב"ם והיא דעת התוס' בנידה, שבכל טומאות משא בעינן היסט. ולדעתם מה שנאמר בזבים פ"ה מ"ו: "ואחד הנושא ואחד המסיט" יתפרש "הנושא ומנענע", ולאחר שהמשנה השמיעה את דין הנושא ומנענע הוסיפה רבותא שכך הדין גם ב"מסיט" דהיינו מנענע שאינו נושא.

3. שיטת הסמ"ג

נראה שזוהי דעת הסמ"ג גם כן. במ"ע רלא כתב: "משא והיסט האמורים בכל מקום, פירש רבינו שלמה במסכת שבת שהמשא הוא שהטהור נושא את הטומאה... והיסט הוא שהטמא נושא דבר טהור ומטמאו בהיסטו. אמנם בפרק העור והרוטב מקשה 'אטו נושא

²⁹ לפי זה מתברר שמה שכתב הרשב"ם "וכן שנינו במסכת זבים" אין כוונתו לדייק כר"ש, שבפ"ה מ"ו נאמר "אחד הנושא ואחד הנישא" ובמ"ז לא נאמר "אחד הנושא", אלא כוונתו לדייק כר"ת מ"חוץ מן המסיט", שאין משא ללא היסט.

לאו מסיט הוא? ... משמע שהיסט הוא נדנוד בלא משא". נראה שר"ל ש"משא" הוא משא הכולל נדנוד, ו"היסט" הוא נדנוד בלא משא, וזהו גדר "משא והיסט האמורים בכל מקום". כך נראה גם מדבריו במ"ע רמו: "ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה ללא משא, כגון אם תחבה לו חברו בבית הבליעה, והוסיף רבינו שלמה (בחולין כ"ב ד"ה מלק): ולא זו משם עד שבלעה", הרי שדעתו שמשא כולל היסט. ובמ"ע רמג כתב: "והנושא אותם – כלל בזה כל האמור בענין, זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמושב והמרכב שיהא משאו מטמא אדם לטמא בגדים". הסמ"ג מעתיק את דברי רבי אלעזר בתו"כ, ומשמע שלא סבר כדעת הר"ש שרובן חולקים עליו לדינא בזה, אלא דין המשא שווה במשכב ומושב וזוב וכו'. גם כתב שם את פירוש ר"ת ורשב"ם לאבן מסמא. הווי אומר, דין כל המטמאים במשא שווה, שמטמאים במשא הכולל נדנוד או בנדנוד ללא משא.

4. ביאור המשניות בזבים ע"פ ר"ת

לפי שיטת ר"ת וסיעתו אין מקום לדייק מהמשניות בזבים כפי שדייק מהם הר"ש (לעיל פרק א סעיף 2), שלגבי הזב וכו' נאמר "ואחד המסיט ואחד הנושא ואחד הנישא", ואילו לגבי הזוב וכו' נאמר רק "ואחד המסיט" בלא נושא ונישא; שהרי אין חילוק בין זב וחבריו לזוב וחבריו. א"כ מה שמשנה אחת מזכירה גם משא וגם היסט ומשנה אחרת מזכירה רק את ההיסט יתפרש כפי שהוסברו הדברים בדעת הרמב"ם (פרק ב, סעיף 2).

הסוגיה בחולין צריכה עיון לפי דרך זו: מצד אחד, לשון הגמ' "אטו נושא לאו מסיט הוא" מובנת היטב דווקא לפי שיטה זו, שכל נושא אינו מטמא אלא אם היסט. ואכן, ר"ת בספר הישר שם מוכיח מכאן, "שהנושא מהלך או מנענע ומסיט כמו בקנה, דהכי אמרינן בהעור והרוטב 'אטו נושא לאו מסיט הוא'". מאידך, קשה להבין מניין היה פשוט הדבר כל כך לגמרא שגם ר' אלעזר סובר כך, ומכח הנחה זו דחקה לפרש את דבריו "והוא דנושא"? בשלמא לפי הרמב"ם, כפי שהסברנו לעיל את שיטתו בסוגיה בחולין, הגמרא בקושייתה "אטו נושא לאו מסיט הוא" לא מניחה הנחה מסוימת בדעת ר"א, הדחווה מהלכה, אלא בדעת ת"ק, המקובלת להלכה, שהיסט האמור בדבריו כולל גם משא ללא היסט (ולכן לא מובן מה חידש ר"א שאומר "אף הנושא"); אולם לפי ר"ת נצטרך לומר להיפך, שהגמרא מניחה הנחה פשוטה בדעת ר"א שאין משא ללא היסט, וזו מנלן?

עוד יש לשאול: הר"ש הכריח בצדק שמה שביארה הגמרא בדעת ר"א "והוא דנישא" בבת אחת לא יכול להיאמר על זובו של זב ורוקו וכו', שמטמאים בכל שהוא. אם כן, "אף הנושא" שאומר ר"א במשנה ז לגבי זוב אינו מובן: גם אם נדחוק ש"אף הנושא" כאן היינו נושא בלא היסט (שלא כמשמעות הרגילה של "נושא" לדעת ר"ת), מה היסוד לומר שר"א מחמיר בזוב שגם הנושא ללא היסט מטמא, ואילו בנבלה פשיטא לן שאינו סובר כך? בשלמא הר"ש תלה זאת בדין אבן מסמא, ולדידיה לר"א הזוב וחבריו לא התמעטו מדין אבן מסמא (לפחות במובן זה של משא ללא היסט), אבל לר"ת וסיעתו הרי אין קשר בין דין אבן מסמא לדין משא בלא היסט! והנה, לעיל חתרנו להסביר

לדעת הרמב"ם את הסוגיה באופנים אחרים משל רש"י והר"ש, אולם לדעת ר"ת הדבר אינו אפשרי, שכן הוא כותב בפירושו בספר הישר שם: "ר' אליעזר אומר אף הנושא, ופירושו כדמפרש בהעור והרוטב 'והוא דנישא', לאפוקי שני חצאי נבלה שתחבם בקסם", כדעת רש"י והר"ש, וצ"ע.

5. סיכום

תוס' בנדה נה ע"א חולקים על הר"ש וסוברים ש"אבן מסמא" פירושו אבן כבדה שמונעת את תחושת כובד הטומאה. לדעתם, אין קשר בין אבן מסמא לבין משא בלא היסט דווקא. מאידך, התוס' בנדה מב ע"ב סוברים שטומאת משא (נבלה) כרוכה בהזזה דווקא, וממילא מסתבר שדעתם כך לגבי כל הטומאות, ולא דווקא לגבי נבלה והדומות לה שאינן מטמאות באבן מסמא. כך גם מפורש בר"ת בספר הישר, וכך עולה מהרשב"ם עה"ת, שבכל המטמאים במשא בעיני היסט, וכך דעת הסמ"ג.

לפי דרך זו המשניות בזבים מתפרשות באופן דומה לזה של הרמב"ם, אבל הסוגיה בחולין קצת קשה לפירושו זה, ובפרט לפי מה שר"ת עצמו פירש את הסוגיה שרבי אלעזר סובר כעולא.

פרק ד: שיטות ראשונים נוספים

1. רש"י

כבר הובאו לעיל דברי רש"י בחולין שמשא נבלה צריך היסט. ראייה נוספת לכך ממש"כ בחולין עא ע"ב ד"ה דלמטה, בענין טומאה בלועה בפי הטבעת: "תחב לו דרך בית הריעי עד שנבלע, וכגון שהיה תחוב בשפופרת ולא טימאו בכניסתו במגע". ויש לשאול, מה בכך שהנבלה תחובה בשפופרת? הרי מכל מקום טימאה את האדם במשא בטרם נעשתה טומאה בלועה! וצ"ל שאין כאן משא כי האדם לא זו. וכן יש ללמוד ממש"כ בויקרא טו, ח: "וכי ירק הזב בטהור – ונגע בו או נשאו, שהרוק מטמא במשא". משמע מלשונו שהוסיף תנאי, שהיריקה תטמא אם יגע בו או אם ישאנו, ומשמע שעצם היריקה איננה יוצרת בהכרח משא, אלא אם כן הטהור יזיז את הרוק; אלא שיש לדחות, שכוונתו לאפוקי מיריקה שלא נגעה כלל בטהור או בבגדיו, כפי שהגמרא בנדה נה ע"ב מציעה הוה-אמינא שגם יריקה שלא הגיעה אל הטהור מטמאתו.

ראיות אלה הן לגבי נבלה ורוק הזב, שגם לדעת הר"ש צריכות היסט, אך בפירושו לויקרא טו, כתב רש"י: "והנושא אותם – את כל האמור בענין הזב, זוכו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב והמושב, שיהא משאן מטמא אדם לטמא בגדים". רש"י מביא את דברי ר"א בתו"כ ומשמע מדבריו שטומאת משא בכלם שווה, וזה כר"ת וסיעתו³⁰.

30 כמו כן משתמע מרש"י לגבי היסטו של זב, שכתב (פסחים לג ע"ב ד"ה טמא מת שסחט): "זב, שמשמא

2. רז"ה

במאור בשבת פב ע"ב (לד ע"ב בדפי הרי"ף) כתב: "פירוש, המשא בלשון תורה היא ההיסט בלשון משנה, ופעמים שקורין לו בלשון חכמים משא ופעמים שקורין לו היסט". משמע שאין שני סוגי משא, אחד בהיסט ואחד בלא היסט, ולא כר"ש. לא מצאתי גילוי מפורש בדעתו האם כל המשאות טעונים הזזה או לא.

3. רמב"ן

הרמב"ן בשבת פג ע"א האריך לבאר את דין אבן מסמא, ולא כתב כדברי הר"ש שזהו משא ללא היסט. כאמור, נראה שהדבר מכריח שאין דעתו כר"ש. מלבד זאת, כתב שם (ד"ה מתקיף לה): "אבל הוה זהיר במה שפירש (הר"י מיגאש, בשו"ת, סי' יג) הסיט ומשא הנזכרים בתחילה בשני דברים, שאינו כן, אלא היסט שאדם טהור נושא את הטומאה הוא הנקרא משא בלשון תורה, והיסט שהטמא נושא את הטהור הוא היסט סתם, שבזב טמא ולא מצינו לו חבר". משמע בהדיא שאין חילוק להלכה בין משא להיסט, ולא כר"ש. ואף הר"י מיגאש, שמדבר על משא והיסט כמושגים שונים, אין הוכחה שהפריד ביניהם להלכה, ואפשר שלדעתו דינם שווה, כפירוש הרמב"ם (שמשא הוא אף בלא היסט) או כר"ת (שמשא כולל היסט והיסט לא כולל משא)³¹; וראה עוד להלן³².

4. רשב"א

בנדה נה ע"א (ד"ה אי מה) הקשה הרשב"א כקושיות תוס' על רש"י בעניין אבן מסמא, והביא את פירוש רשב"ם ור"ת שאבן מסמא היא אבן כבדה. גם הוכיח שיש קשר בין האבן הכבדה למשא: "ובשבת פרק ר"ע אמרינן כי פליגי באבן מוסמא, ובמתני' תנן הן והיסטון". מכאן שלדעתו האיפיון המיוחד של אבן מסמא איננו משא בלא היסט כדעת הר"ש³³.

5. ריטב"א

בשבת פב ע"ב האריך הריטב"א להסביר מהי אבן מסמא ופירט ארבעה דינים בה, ולא הזכיר חילוק בין משא ללא היסט למשא בהיסט. ובהמשך (ד"ה ופרכינן) הקשה על שאלת הגמרא "למאי הלכתא אתקש [עבודה זרה] לנדה, למשא? לוקשה לנבלה!": "וא"ת,

בהיסט, שסחט אפילו גרגיר יחידי – תנן התם דמטמא אפילו בפשוטי כלי עץ, דכיון דיצאת טפה ראשונה ונטבל העץ והגביהו – נטמאו משקין שעל העץ במשא". רש"י אינו מסתפק בכך שהזב מחזיק את הטיפה בעזרת כלי העץ, אלא מציין שהזב הגביה אותה.

31 ועיין בר"י מיגאש המוכב בשטמ"ק בב"ב ט ע"ב, שהוכיח מהסוגיה בשבת שהמשא וההיסט חד הם.

32 מלשון הרמב"ן במדבר לא, יט משמע קצת שבמשא צריך שהטומאה תזוז ממקומה, שכתב: "ואם הרגו במקל יד או ברומח... ונשאו בהם בשעה שמת מטמא אותו במשא", ומשמע שסתם הריגה במקל ורומח אינה כרוכה ב"משא" אע"פ שללא ספק יש בה דחיפה קלה.

33 בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' כח) כתב: "שהנושא את המת או מסיטו טמא", אבל לא מבואר מדבריו שם מהו משא ומהו היסט.

ודלמא הקשה רחמנא לנדה מפני שמשאה חמור יותר ממשא של נבלה, משכבות ומושבות? י"ל דהא ליתא לפום מאי דאמרינן לעיל דע"ז אינה ראויה לעשות משכבות ומושבות". משמע להדיא מקושייתו ותירוצו שמשא נידה חמור ממשא נבלה אך ורק לעניין משכבות ומושבות (פרט לדין אבן מסמא, שלשיטתו אינו שייך למשא ללא היסט).

6. ר"ן

הר"ן בשבת שם ובנדה שם מאריך אף הוא בענין אבן מסמא, וכתב ג"כ שהיא אבן גדולה, ולא כתב כדברי הר"ש שהיא משא ללא היסט. גם הקשה ותירץ כדברי הריטב"א על קושית הגמ' בשבת פב ע"ב "ולוקשיה לנבלה", ומוכח שלא חילק בין נבלה לנידה לעניין צורת המשא.

7. בירור שיטת הרמב"ן ותלמידיו

אחר שהראינו בדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן שאין דעתם כשיטת הר"ש, יש לנסות לברר האם דעתם כרמב"ם או כר"ת. נראה שיש מקום ללמוד על שיטתם מהסוגיה בנידה מב ע"ב, שם נקט רבא שבית הבליעה הוא בית הסתרים ואביי הקשה לו מהברייתא שהאוכל נבלת בהמה טהור ואינו נטמא במשא. הר"ש תירץ את רבא, כאמור, שמדובר באכילה ללא היסט, וכמ"ש תוס' שם ובחולין עא ע"א ד"ה מי לא עסקינן. אולם הראשונים הנ"ל לא העמידו את הברייתא באכילה שאין בה היסט, אלא חילקו בין תחילת בית הבליעה לסוף בית הבליעה, שבסוף בית הבליעה מודה רבא שדינו כבלוע ולא כבית הסתרים, ובזה אמרינן שאין טומאה בנבלת בהמה, וכמ"ש תוס' בחולין שם באחד מתירוציו. יש מקום להבין מכך שלדעתם הנבלה מטמאת גם ללא היסט, וכדעת הרמב"ם. מאידך, אפשר שהעדיפו תירוץ זה כי לדעתם כך מסתבר באמת שרבא יודה בסוף בית הבליעה שדינו כבלוע, ולא רק מדוחק הקושיה תירצו כך. וכך משמע מלשון הרמב"ן (נדה מב ע"א סוד"ה יולדת), שנוקט בפשטות: "וכי פליגי לקמיה – בתחילת בית הבליעה", וכן בר"ן. ומדברי הרשב"א שם אין הדבר ברור.³⁴

34 הרשב"א דן בזה אגב פירושו לגמ' מב ע"א שם: "עשאוה [לילדת שיצא ממנה דם] כנבלת עוף טהור" (שמטמאת גם כבלוע), האם הכרח לפרשה אליבא דאביי דווקא, שהוא שמחשיב את מקום נבלת עוף טהור כבלוע, או ש"היינו יכולים לומר דאביי ורבא לא איפליגו אלא בתחילת בית הבליעה... נבלת עוף טהור מטמא הוא בכל בית הבליעה ואפילו לפניו, והא ודאי אפילו לרבא הוי בלוע, ומינה קא מייתי לה רבי אבין. והראשון נראה עיקר ("עשאוה" היינו אליבא דאביי) וכן פירושה בתוספות". אפשר להבין מדבריו שע"פ הפירוש הראשון רבא חולק בכל בית הבליעה וכולו אינו בגדר "בלוע", ולכן "עשאוה" ע"כ הולך בשיטת אביי. ולפ"ז לא כתב הרשב"א תירוץ לדעת רבא (אע"פ שכתב בפירוש שהלכה כמותו, ע"ש), ושם דעתו שהלכה כרבא אע"פ שהברייתא מסייעת לאביי. ואם כך הוא, נראה שהרשב"א לא קיבל כלל את תירוץ תוס' שכשאיין היסט אין משא, ולכן השאיר את דברי רבא בלא תירוץ.

אבל לענ"ד נראה שהרשב"א תופס כעיקר שרבא מודה בסוף בית הבליעה, וכלשונו "והא ודאי

אולם בריטב"א בניה שם (ד"ה מקום) הדברים ברורים יותר, וז"ל: "יש שפירשו דמודה רבא בסוף בית הבליעה [שדינו כבלוע ולא כבית הסתרים, ובזה מיושבת הקושיה על רבא מהברייתא המטהרת את האוכל נבלת בהמה]... ולפ"ז לית הלכתא כאביי. אבל לדברי המפרשים דבכל בית הבליעה פליג רבא הלכתא כאביי...³⁵ ואע"ג דפשוטא דסוגין משמע כי האי פירושא, טפי מסתבר כפירושא קמא". פירוש: לדעתו החילוק בין תחילת בית הבליעה לסופו דחוק ואינו עולה יפה בפשט הגמרא, ואעפ"כ הכרח לאומרו כדי להסביר את הברייתא ע"פ רבא, ורק בדרך זו יתקיים הפסק כרבא. נראה, אם כן, שהריטב"א לא קיבל את תירוץ תוס' שרבא יעמיד את הברייתא במשא ללא היסט, ומכאן לכאורה שדעתו כרמב"ם, שיש טומאת משא גם ללא היסט (כפי שכתב המהדיר במהדור' מוה"ק, הערה 216). אמנם יש לדחות, שדעת הריטב"א שאין טומאה בלא היסט, אך דעתו כתוס' שכל תזוזה קלה חשובה היסט, ולדעתו התירוץ שמדובר בבית הבליעה רחב, כך שלא היה היסט כלל, דחוק יותר מאשר לומר שרבא מודה בסוף בית הבליעה. ומכל מקום למדנו שהריטב"א אינו סובר כרש"י בחולין והמאירי בנדה הנ"ל, שאם האדם לא זז ממקומו אין זה משא.

אכן יש להוכיח בדעת הריטב"א ההיפך, שדעתו כר"ת שאין משא ללא תזוזה כלשהי, מדבריו בערובין כז ע"א. הריטב"א שם סובר שדין עליונו של זב נאמר רק בכלי הראוי למשכב ומושב, ולפיכך פירש את המשנה "כל הנישא על גבי הזב טמא" שזה מדין היסט ולא מדין עליונו של זב. והוסיף: "גם לשון 'הנישא על גבי הזב' לא משמע אלא היסטו, ואע"ג שלא שנינו 'כל הניסט ע"ג הזב' אין בכך כלום, כי טומאת היסט – טומאת משא הוא, אלא שהסיטו של זב משונה, שהוא טמא נושא טהור". אם לדעתו משא אינו כולל בהכרח תזוזה, הרי "הנישא ע"ג הזב" מתאים גם לעליונו של זב ולא רק להיסט.

8. סיכום

עלה בידינו שחבל ראשונים אינם סוברים כר"ש לחלק בין משאם של אלו המטמאים באבן מסמא, שהוא אף בלא היסט, לבין סתם משא, שהוא בהיסט בלבד. אלא שלדעת רש"י הראינו שכל משא טעון היסט, וכך משמע בריטב"א, ואילו בדעת הרז"ה והרמב"ן והרשב"א והר"ן אין זה ברור.

אפילו לרבא הוי בלוע", ומה שכתב ש"הראשון נראה עיקר" הוא משום שלא מסתבר לרשב"א לפרש ש"עשאוה כנבלת עוף טהור" הכוונה לנע"ט בסוף בית הבליעה דווקא. ולפ"ז לא השאיר הרשב"א את דברי רבא בלא תירוץ, וגם אין ראייה שראה את החילוק בין תחילת בית הבליעה לסופו כתירוץ דחוק, אלא אדרבה, מסתבר באמת לרשב"א שבסוף בית הבליעה מודה רבא. ולפ"ז אין להוכיח מהשמטתו את תירוץ תוס' דבר לנידון דידן.

³⁵ יש להעיר שכאן מבואר שלדעת הריטב"א אין הלכה כרבא כאשר ברייתא מסייעת לאביי, ולא כמ"ש בשמו ביד מלאכי (כללי הה"ס קנד). היד מלאכי מתבסס על הריטב"א ביבמות לט ע"א, אבל שם הריטב"א פסק כרבא בצירוף שיקול נוסף, שיש קושיה גם על אביי ולא רק על רבא, עיי"ש (מהדור' מוה"ק עמ' קיט).

פרק ה: ראיות שאין לחלק בין סוגי המשא

בפרק זה יובאו מקורות בחז"ל שמטים שלא כדעת הר"ש וסיעתו. השאלה העיקרית של משא בלא היסט לא תידון בפרק זה, אלא הנקודה המיוחדת של שיטת הר"ש, היינו הקשר בין משא ללא היסט לדין אבן מסמא, והחילוק בין הזב וחבריו לבין דם הנדה וזב ומת ונבלה ודומיהם:

א. שנינו בטהרות פ"ד מ"ו: "שני רוקין, אחד טמא ואחד טהור, תולין על מגען ועל משאן ועל הסיטן ברשות היחיד... היה רוק יחידי ונגע בו ונשאו והסיטו ברשות הרבים - שורפין עליו את התרומה...".

מפורש כאן שרוק הזב מטמא במשא ובהיסט, ולא כדברי הר"ש. אמנם הר"ש בכלים פ"א מ"ג אינו מזכיר בפירוש את הרוק בין אלו שאינם מטמאים במשא, אבל הרי פירש שהמשפט "למעלה מהן מרכב שהוא מטמא תחת אבן מסמא" מובנו שהפרטים הקודמים שהוזכרו מטמאים רק בהיסט ואילו המרכב מטמא גם במשא, והרי הרוק נזכר בדרגה הקודמת. וכן בזבים פ"ה מ"ז נזכר הרוק עם מי רגלים וכו', ועל כולם נחלקו ת"ק ור"א, לפי ביאור הר"ש, האם מטמאים במשא שאין בו היסט; ודוחק לומר שהמשנה בטהרות הולכת בשיטת ר"א.

ובתוספתא שם פ"ה ה"ה: "שני רוקין אחד טמא ואחד טהור ונגע באחד מהן או שנשאו על גבי החרס, ר' יהודה אומר: כיון שנתלש עליו נעשה עליו רשות היחיד, אחד רשות היחיד ואחד רשות הרבים תולין. היו נגובין או שהסיטן בקיסם... ברה"ר טהור". אף כאן מבואר שהרוק מטמא במשא ובהיסט, לא רק אליבא דר' אלעזר אלא גם לר' יהודה. גם משמע מחילוף הלשון "שנשאו על גבי החרס", שאז הרוק נחשב כנמצא ברשות היחיד, לעומת "הסיטן בקיסם", שדינו עדיין כמצוי ברה"ר, שמשא הוא הגבהה מעל האדם ואילו היסט אינו אלא הזזה, בהתאם לדעת הרמב"ם שההיסט הוא סוג גרוע יחסית של משא.

ב. שנינו בזבים פ"ד מ"ו: "הזב בכף מאזנים ואוכלין ומשקין בכף שניה - טמאין, ובמת - הכל טהור חוץ מן האדם. זה חומר בזב מבמת; וחומר במת מבזב, שהזב עושה משכב ומושב מתחתיו לטמא אדם ולטמא בגדים, ועל גביו מדף לטמא אוכלין ומשקין, מה שאין המת מטמא. חומר במת, שהמת מטמא באהל ומטמא טומאת שבעה, מה שאין הזב מטמא". לא הוזכר כאן ההבדל בעניין טומאת משא, שהמת מטמא רק בהיסט ואילו הזב גם במשא, ומשמע שאין חילוק כזה. וזו קושיה גם על שיטת תוס' בנידה וסיעתם, שיש חילוק בטומאת משא בין זב למת לעניין טומאת שאין כובדה מורגש.

ג. בזבים פ"ה מ"א: "הנוגע בזב, או שהזב נוגע בו, המסיט את הזב, או שהזב מסיטו, מטמא אוכלים ומשקים וכלי שטף במגע אבל לא במשא". יש קושי במשפט זה,

- הפוחת בלשון היסט ומסיים בלשון משא. לפי הרמב"ם או ר"ת אין בזה קושי, כי אין הבחנה הלכתית בין משא להיסט. לעומת זאת לפי הר"ש הרי היה ראוי לנסח להיפך ולהבליט יותר את החידוש: הנושא את הזב נטמא אע"פ שלא הזיזו, לענין שהוא מטמא כלי שטף במגעו, אבל אינו מטמא דברים שיסיט, אפילו אם הזיז אותם.
- ד. בגמרא בנידה לה ע"א: "ואקשיה רחמנא מצורע לזב גמור: מה זב גמור מטמא במשא – אף ראייה ראשונה (של זוב) של מצורע מטמא במשא". משמע שגדר המשא שווה בזב ובזוב, ולא כדברי הר"ש המחלק ביניהם.
- ה. ראייה דומה מהתו"כ בסוף מצורע (פרשת זבים, פרק ט"ג): "והזב את זובו – אחרים אומרים: מה הזב מטמא במשא – אף הזוב מטמא במשא", וכעין זה בגמ' בנידה נה ע"ב, ומשמע שדין משאם שווה.
- ו. כפי שהתבאר (פרק א סעיף 4) הר"ש מסביר שהמקור לכך שהזוב והרוק ומי רגלים אינם מטמאים במשא שאין בו היסט הוא המיעוט מ"אותם", שממנו למדו בנידה נה ע"א למעטם מאבן מסמא. נימוק זה לא מתישב יפה בסוגיה, כי בגמ' בנידה שם נאמר המיעוט מ"אותם" על דם הנידה בלבד. לעומת זאת על הזוב נאמר שם (עמ' א-ב) באופן סתמי: "זובו טמא הוא – לימד על הזוב שהוא טמא", "והזב את זובו... מה הוא לא חלקת בין מגעו למשאו לטמא אדם ולטמא בגדים אף זובו כן", ולא הועלתה הוה-אמינא שיטמא באבן מסמא, ולא נאמר שהתמעט מ"אותם" (ודן בזה בתוס' הרא"ש בנידה נה ע"ב ד"ה כתב רחמנא זובו). נראה אם כן שהזוב מטמא במשא כזב ממש, ואין לזה שייכות לדין אבן מסמא.
- אולם שאלה זו על הר"ש, מיושבת ע"פ דרכו של תוס' הרא"ש בחולין שהתבארה לעיל (פרק א סעיף 7), שאין צורך למיעוט על מנת ללמוד שאין משא בלא היסט, אלא די לנו שאין ריבוי, ואם כן יש לומר שמכיוון שהזוב וחבריו לא התרבו לאבן מסמא אין צורך למעטם ממשא בלא היסט. רק בדם הנידה, שנאמר בו "מדוה כמותה", הועלתה הוה-אמינא לדמותו לנידה ממש גם למשא בלא היסט, ועל כך התמעט מ"אותם".
- ז. שנינו בשבת פ"ט מ"א: "אמר רבי עקיבא: מנין לעבודה זרה שמטמאה במשא כנידה? שנאמר: 'תזרם כמו דוה צא תאמר לו', מה נידה מטמאה במשא אף ע"ז מטמאה במשא". ובגמ' (פב ע"ב) נחלקו רבה ורבי אלעזר בביאור מחלוקת ר"ע ורבנן: דעת רבה שלכולי עלמא ע"ז מטמאה במשא, ונחלקו האם היא מטמאה גם באבן מסמא, ודעת רבי אלעזר שלכו"ע אינה מטמאה באבן מסמא, ונחלקו האם היא מטמאה במשא. ע"פ הר"ש מחלוקתם על אבן מסמא היא במשא ללא היסט, וכמ"ש בפתח דבריו בכלים פ"א מ"ג: "דכל משא שאין בו לא מגע ולא היסט היינו אבן מסמא הנזכר כאן ובשבת פרק ר"ע...". ולשיטתו דעת רבי אלעזר תמוהה מאד, שהרי ר"ע אומר במפורש: "שמטמאה במשא כנידה"! בשלמא אם נאמר שאבן מסמא הוא דין נוסף מעבר לטומאת משא, יש לומר שרבה דייק מ"כנידה", לכל דבר, ואילו רבי

אלעזר דייק מ"במשא", שלמשא בלבד הוקשה לנידה. אבל לפי הר"ש, שאבן מסמא היא חידוש בטומאת משא, דעת רבי אלעזר אינה מובנת כלל³⁶.

בסיום הסוגיה (פג ע"א) נאמר: "אלא אמר רב אשי: הכי קאמר, נכרי ונכרית, בין הן שהסיטו את אחרים ובין אחרים שהסיטו אותן – טמאים; עבודה זרה שהסיטה אחרים – טהורין, אחרים שהסיטו אותה – טמאין... רבי עקיבא אומר: נכרי ונכרית וע"ז, בין הן שהסיטו את אחרים ובין אחרים שהסיטו אותן – טמאין", וזה כדעת רבה, כמ"ש רש"י שם (ד"ה ר"ע אומר). לפי הר"ש, מה שנחלקו בעניין אבן מסמא הוא גם לגבי ע"ז שהסיטה אחרים וגם לגבי טומאת משא ללא היסט. לפיכך, תמוה שרב אשי נוקט "אחרים שהסיטו אותן", לגבי ע"ז ולגבי נכרים, והיה לו לומר "שנשאו אותן", שהרי זה חלק מהנפק"מ במסקנתו, המשא ללא היסט!

פרק ו: ראיות שיש משא ללא הזזה

כאמור, הקושיות דלעיל נוגעות לשיטת הר"ש המיוחדת, שמבדיל בין "נושא" ל"מסיט", שזה בלא הזזה וזה בהזזה, ומחלק בזה להלכה בין זב וחבריו לזוב וחבריו, וקושר לכך את דין אבן מסמא. להלן יובאו ראיות לעיקר העניין, שיש משא ללא היסט: חלקן נוגעות לזוב וחבריו, והן יקשו על שיטת הר"ש ועל ר"ת וסיעתו, וחלקן נוגעות לזב וחבריו בלבד, ואין מהן קושיה על הר"ש אלא על ר"ת בלבד.

א. בתוספתא זבים פ"ה ה"א: "החמירה התורה... במשכב ומושב שתחת הזב מאדם שתחת הזב, באדם בין מתחת בין מעל הזב ממשכב ומושב שעל הזב". פירוש: משכב ומושב שתחת הזב הם אב, בניגוד לאדם הנושא את הזב, שאינו אלא ראשון, ורק בשעת חיבורו לזב הוא מטמא בגדים. לעומת זאת אדם שתחת הזב או מעליו חמור ממשכב ומושב שעל הזב, מפני שהאדם בשעה זו מטמא בגדים, ואילו הבגדים שעל הזב אינם אלא ראשון ואין בהם דין חיבורין. מהלשון "אדם תחת הזב" משמע שההימצאות תחת הזב מטמאת במשא, כשם שהימצאות המשכב תחת הזב מטמאת אותו במדרס, והימצאות האדם מעל הזב עושה אותו לעליונו של זב. ומכאן קושיה על ר"ת, שאפילו במשא הזב הצריך הזזה.

36 מאידך, אם אבן מסמא איננה קשורה כלל למשא, תהיה תמיהה הפוכה על רבה, מנליה שר"ע מקיש גם לאבן מסמא? וכך באמת הוכיחו תוס' בשבת שם (ד"ה אבן מסמא): "ובכל הש"ס משמע דהוה (אבן מסמא) מטעם משא, דבמתניתין קרי ליה משא". אלא שמה שהוציאו מזה תוס', שחלק מדין אבן מסמא הוא שיש טומאת משא גם כאשר יש אבן מפרידה בין הטהור לטמא, זהו דין שלא בהכרח כלול במלה "משא" שבמשנה, וממילא לא תצא מזה קושיה על רבי אלעזר (ולשון הריטב"א שם ד"ה ר' אלעזר אומר: "ר' אלעזר דייק דכיון דקתני מתני' שמטמא במשא דודאי משא ממש הוא ולא אבן מוסמא. אף על גב דבעלמא קתני תנא לשון משא משום דין אבן מוסמא, קא סבר דהכא הוה ליה לפרושי טפי, או דליתני סתמא: מניין לע"ז שהיא מטמאה כנדה?"). לעומת זאת דינו של הר"ש נעוץ יותר במילה "משא" בהשוואה ל"היסט", וא"כ דעת רבי אלעזר אינה מובנת.

- ב. ביומא מז ע"א: "אמרו עליו על רבי ישמעאל בן קמחית, פעם אחת סיפר דברים עם ערבי אחד בשוק ונתזה צינורא מפיו על בגדיו ונכנס ישבב אחיו ושימש תחתיו" (וכיו"ב במעשה נוסף שם). מכיוון שהצינורא לא נתזה עליו אלא על בגדיו, יכול היה לעמוד על עמדו עד שיבוא אדם ויקנח את הרוק, ונמצא שלא נטמא במשא הרוק ויוכל להמשיך בעבודתו³⁷.
- ג. בכריתות כא ע"ב: "הכא במאי עסקינן? – כגון שחיפהו (לכזית נבלה) בבצק... נהי דלא מטמא במגע, דקמחפי בבצק, במשא מיהת ליטמא, דהא טעון ליה". וכך גם בחולין קכה ע"ב: "בשלמא במשא ובאהל, הא קא טעין ליה לכוליה, והא קא מאהיל אכוליה". מלשון זו משמע שעיקר המשא הוא היות האדם טעון בטומאה, כלומר שהיא מצויה עליו, בין אם הזיז אותה ובין אם לאו.
- ד. בנדה מב ע"ב: "איבעיא להו, אותו מקום של אשה בלוע הוי, או בית הסתרים הוי? למאי נפק"מ? כגון שתחבה לה חבירתה כזית נבלה באותו מקום". וכן שם: "כגון שתחב לו חבירו כזית נבלה לתוך פיו". פשטות הלשון שבעצם היות הכזית באותו מקום הרי זה משא, ללא צורך בהליכה ותנועה נוספת.
- ה. בנדה נה ע"ב מבררת הגמרא מנלן שרוק הזב מטמא במשא: "ואימא הני מילי במגע אבל במשא לא, מידי דהוה אשרץ! אמר ריש לקיש, תנא דבי רבי ישמעאל: אמר קרא 'בטהור' – מה שביד טהור טמאתי לך". משמע שעצם היות הרוק ביד הטהור הרי זה משא, וכמ"ש רש"י (ד"ה במה שביד טהור): "אם רק במה שביד טהור, דהוה ליה טהור נושא את הרוק"³⁸.

37 כעין זה בשבת קכז ע"ב: "שמא נתזה צינורא מפיה על בגדיו של רבי?", אבל שם יש לומר שלא היה מי שיקנח את הרוק, עיי"ש, וגם אין סיבה מיוחדת שאדם אחר ייטמא במקום רבי יהושע, אבל כשמדובר ככהן גדול בוודאי נכון היה שמישהו אחר ייטמא במקומו. אכן החזו"א (מועד סי' קכו סקי"ג) הבין שרק הבגד נטמא, וצ"ב.

38 מקצת ראייה נוספת מחולין ע"א: "טומאה בלועה מנלן (שאינה מטמאת)? דכתיב 'והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו'. מי לא עסקינן דאכל סמוך לשקיעת החמה [שעדיין לא התעכלה הנבלה במעיו], וקאמר רחמנא טהור". יש להקשות, שמא טהור לא מדין טומאה בלועה, אלא משום שאינו נושא, ונעמיד את הכתוב דווקא כשלא זו ולא הסיט את הטומאה משעה שטבל? ואין לדחות שלא יתכן שיטבול ולא יסיט את הנבלה בעלייתו, כי אפשר שיטבול וישאר על עומדו במים וישאבו את המים מן המקווה. גם אפשר שיטבילוהו במטה, ראה נידה מא ע"ב שהעמידו פסוק בכהאי גוונא, וכן ביבמות לד ע"ב תוס' ד"ה התורה חסה. אך י"ל שכשם שאמרינן "מי לא עסקינן דאכל סמוך לשקיעת החמה?", ולא ניחא לגמרא זו להעמיד את הפסוק באוקימתא, כך נאמר גם "מי לא עסקינן שטבל ועלה כדרכו?", ומשום פשטות הדבר לא הוצרכה הגמרא לאומרו.

פרק ז: משא ללא תחושת כובד הטומאה

כפי שהתבאר (פרק ב סעיף 6), מתוס' בניה נה ע"א ועוד ראשונים משתמע שבטומאות שלא נאמר בהם דין אבן מסמא, כגון מת ונבלה, הנושא את הטומאה נטמא רק אם הוא חש בכובד משקלה. לענ"ד שיטה זו קשה מאד, ויש כמה וכמה ראיות שרוק הזב וזובו ושכבת זרעו ודם הנדה, שאינם מטמאים באבן מסמא, מטמאים במשא אע"פ שאין משקלם מורגש.

א. מצאנו שרוק הזב וזובו ושכבת זרעו מטמאים טומאה חמורה בכל שהוא (כריתות יג ע"ב), ומשמע - אף במשא (כדברי הרמב"ם בהל' מטמאי מו"מ פ"א ה"ח). והרי בטומאת משא ללא נגיעה על כרחנו הטומאה מונחת על חפץ מסוים, שמן הסתם משקלו גדול בהרבה לעומת הזוב והרוק. ופשט הכתוב "וכי ירוק הזב בטהור" (ויקרא טו, ח), שהתפרש בניה נה ע"ב: "במה שביד טהור", דהיינו שהטהור נושא חפץ והזב ירוק עליו, מוכיח שאין הדבר תלוי בהרגשת המשקל.

ב. מבואר בכמה מקומות בגמרא שרוק הזב שנמצא על בגדי הטהור מטמא אותו במשא (שבת קכז ע"ב; יומא מז ע"א), ובוודאי אין הלובש מרגיש במשקל הרוק שעל בגדיו.

ג. בבבא קמא כה ע"א אומר רבי יהושע ששכבת זרעו של זב מטמא במשא "לפי שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה", והרי אין ספק שצחצוחי הזיבה הללו אינם מורגשים במשקלם, לא ביחס לש"ד ולא ביחס לחפץ שעליו הם מונחים.

ד. בתוספתא בכלים ב"ק פ"ו הי"ג איתא: "החמת שהיא נתונה בתנור ופיה למעלה מן התנור, ועצם כשעורה כרוך בסיב או בנייר ונתון בתוכה, היא טהורה והתנור טהור. בא הטהור ואחז בו [והעלהו. ר"ש פ"ח מ"ה] - נטמא ונטמא החמת, חזרה החמת וטימאה את התנור". פירושו: הטהור נטמא במשא העצם וטימא בחיבורין את החמת ונעשתה אב הטומאה וטימאה את התנור. והרי מסתבר ש"עצם כשעורה" כפשוטו אינו ניכר במשקלו כלל כשנושא את החמת.

ה. בתוספתא בטהרות פ"ד הי"א (והובאה בזבחים עט ע"ב): "פשתן שטוואתו נדה - המסיטו טהור, ואם היה לח - המסיטו טמא מפני משקה פיה", אע"פ שמשקל הרוק זניח ביחס לפשתן.

ו. בפ"ה שם ה"ג: "חרסן של זב וזבה [המשמש להטלת מי רגלים], ראשון ושני [כלומר, הדחה ראשונה ושניה במים] טמא, שלישי טהור. כמה דברים אמורים? בזמן שנתן לתוכו מים, אבל לא נתן לתוכו מים אפילו עשירי טמא". החרסן אינו מטמא במגע, שהרי מי הרגלים הבלועים בו הם טומאת בית הסתרים, ולכאורה על כרחנו מדובר על טומאת החרסן במשא, ומכאן שמי הרגלים הבלועים מטמאים במשא, וכפי שפירש רש"י בזבחים עט ע"ב ד"ה חרסן, אע"פ שבוודאי אין משקלם ניכר. אלא שתוס' יוכלו לפרש שלא כרש"י, שהחרסן כמות שהוא אינו מטמא במשא, אלא שאם החרסן יוכנס לתנור ויוסק המשקים שייפלטו ממנו יטמאו את התנור (כיוצא בזה בניה סב ע"ב).

ז. עוד בתוספתא שם ה"ד: "זב שהניח פיו על פי הכוס... שמה ממנו כל שהוא - המסיטו טמא מפני משקה פיו". "נשך מן הפת ומן הבצל - המסיטין טהור; מן הקישות ומן המלפפון - המסיטין טמא מפני משקה פיו". הרי שרוק מטמא במשא גם כשהוא בטל לחלוטין במשקלו.

ח. בפ"ז שם ה"ה: "היתה חבילה על כתפו והרוק מודבק בכותל למעלה מי' טפחים, ספק הסיט ספק לא הסיט, רבי יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר", למרות שהרוק מועט מאוד ביחס לחבילה.

ט. בתוספתא בזבים פ"ה ה"ה: "הנוגע בצמר נבלה ובנימי מרכב ובמי חטאת שיש בהן כדי הזייה מטמא שנים ופוסל אחד, שאי אפשר לנוגע שלא יסיט". בוודאי לא מדובר שהנוגע חש במשקל הצמר, שאז היה יודע אם הסיט או לא. אלא שעל זו יש ליישב, שמה שתוס' חידשו שצריך לחוש את משקל הטומאה הוא דווקא כשהטומאה נישאת על גבי דבר אחר המבטל את תחושת משקל הטומאה, אבל כשהטומאה עומדת בפני עצמה היא מטמאת אף כשאין משקלה מורגש. באופן זה ניתן ליישב גם את מה שמבואר בחולין ע"ב, לפירוש תוס' שם (ד"ה כי, וראה לעיל סי' ב פרק ד סעיף ד), שטבעת טמאה בטומאת מת שבלעה מטמאת במשא אלמלא דין בלוע, אע"פ שבוודאי אינו מרגיש במשקלה במעיו.

עכ"פ הראיות דלעיל מספיקות להוכיח שטומאת משא איננה מותנית בתחושת כובד הטומאה, גם בטומאות שאין בהן דין אבן מסמא, והשיטה המשתמעת מתוס' וסיעתם שמשא נבלה וכיו"ב תלוי בתחושת הכובד צע"ג³⁹.

לאור קושיות אלה, נראה לחלק בדעת תוס': גם הם מודים שיש טומאת משא גם ללא תחושת כובד הטומאה, אלא שלדעתם זה דווקא במי שבפועל מגביה את הטומאה ואף מסוגל להזיז אותה. כאשר יד האדם נמצאת תחת אבן גדולה שעל גביה הזב, כלשונם (נדה נה ע"א ד"ה אבן) "כגון שיד הטהור או רגלו תחת האבן והזב או דם הנדה על האבן", גם אם האבן אכן לוחצת עליו ובפועל משקל הזב מכביד עליו, ויוצא שהוא גם מגביה את הזב במידת מה (וכמ"ש החזו"א זבים סי' ג סקט"ו), לדעתם אין זה "משא" אלא רק דומה למשא, "נראה דהטהור נשא את הזב". "משא" הוא כשהאדם שולט במטען ומוביל אותו לאשר ירצה, ואילו כאשר כובד הטומאה מונח על האדם עם אבן גדולה, והאדם אינו יכול להזיז את הטומאה כלל, אין זה "משא". אולם מלשון הר"ן בנדה שם: "שאם אבן בידו של טהור ודם הנדה עליה" משמע שמדובר באדם שאכן מצליח להרים את האבן והדם, ואעפ"כ "ואמעית מדכתיב והנושא אותם". על שיטה זו אכן קיימות כל הקושיות האמורות.

39 יש להעיר על סוגיית הירושלמי בחגיגה פ"ב ה"ה, שלפי הפני משה יוצא ממנה שהזות אפר הפרה על ידי חפץ כבד שגורם שאין משקל האפר מורגש איננה מטמאת, אבל פירושו דחוק לענ"ד, ויתבאר במקום אחר אי"ה.

פרק ח: משא בכלים

אגב הדיון על משא ללא היסט יש לברר בקצרה שאלה השייכת לעניין זה והיא האם כלים נטמאים במשא.

1. מחלוקת הראשונים

הרמב"ם (הל' טומאת מת פ"א ה"ט) פסק: "אין מתטמא במשא אלא האדם בלבד, לא הכלים. כיצד? הרי שהיה מונח על ידו עשרה כלים זה ע"ג זה והנבלה וכיוצא בה בכלי העליון, האדם טמא משום נושא נבילה והכלים שעל ידו כולן טהורים חוץ מכלי העליון שנגעה בו הטומאה, וכן כל כיוצא בזה". כך גם דעת הר"ש (זבים פ"ה משנה א-ב).

לעומת זאת הרשב"ם (ויקרא יא, כח) סובר שיש משא בכלים, שכן כתב: "ואפילו מת מוטל על המטה ותחתיו נייר המפסיק בין המת לכלים שתחתיו טהורים הם, שהמת אינו מטמא אלא במשא שהוא היסט, וכן שנינו שם". הרשב"ם נוקט שאין משא ללא היסט, כאמור, וזהו טעם טהרתם של הכלים שתחת המת, אבל אם היה היסט, כגון שהכלים יהיו בכף מאזניים והמת בכף שניה, ייטמאו הכלים במשא.

בדעת רש"י מצינו סתירה בעניין זה. בנידה נד ע"ב (ד"ה היא) כתב: "היא – עושה משכבה אב הטומאה ולא דמה עושה משכבה אב הטומאה, אבל מטמא הוא את שתחתיו משום משא להיות ראשון ואע"פ שאין נוגע בו". לעומת זאת בשבת פג ע"ב כתב רש"י: "כרעו הן – ונשאו הן את הזב. טהורין – דתנן (זבים פ"ה מ"ב) כל שהזב נישא עליו טהור חוץ מן הראוי למשכב ומושב האדם"⁴⁰, אבל כל שאר כלים ואוכלים אין מיטמאין מחמת משכב ומושב... ולמהווי אפילו ראשון לטומאה מחמת הזב נמי לא, דכי כתיב משא הזב – באדם כתיב 'והנושא אותם' וגו', והא דאמר לעיל: נכרי ונכרית וע"ז שהסיטום אחרים טמאים, באדם קאמרינן" (ובגליון הש"ס העיר על סתירה זו).

2. ראיות שאין משא לכלים

בכמה מקומות בדברי חז"ל מבואר שהכלים אינם נטמאים במשא, אלא שאת רוב המקומות שלהלן ניתן לתלות בסברה שמשא טעון היסט, ובדרך כלל הכלים אינם מסיטים את הטומאה שמעליהם. נמצא שהרשב"ם מיושב לשיטתו הנ"ל שכל משא טעון היסט. אך חלק מהמקורות אינו מיושב בזה, כפי שיתבאר.

א. בזבים פ"ד מ"ו: "הזב בכף מאזניים ואוכלין ומשקין בכף שניה – טמאין, ובמת הכל טהור חוץ מן האדם". מדובר כאן במפורש בהיסט, שהאוכלין והמשקין כרעו והסיטו את המת, ובכל זאת הם טהורים חוץ מן האדם. מוכח מכאן שאוכלין ומשקין אינם נטמאים במשא כלל, וקשה לחלק בין כלים לבין אוכלין ומשקין. ועוד: "הכל טהור

40 לפנינו: "והאדם", וכך ברש"י בערוכין כז ע"א ד"ה והאדם.

- חוץ מן האדם" משמעו שאף הכלים טהורים, בפרט על רקע המשנה הקודמת: "הזב בכף מאזנים ומשכב ומושב כנגדו, כרע הזב - טהורין, כרעו הן - טמאין", ועל כך נאמר במשנה הבאה שבמת הכל טהור, אפילו כלים כגון משכב ומושב.
- ב. בזבים פ"ה משניות ב-ג: "...וכל שהזב נישא עליו - טהור, חוץ מן הראוי למשכב ולמושב והאדם. כיצד?... האוכלין והמשקין והמדף מלמטן טהורין. מפני שאמרו: כל הנושא ונישא על גבי משכב טהור חוץ מן האדם. כל הנושא ונישא על גבי הנבלה - טהור, חוץ מן המסיט... כל הנושא ונישא על גבי המת - טהור, חוץ מן המאהיל ואדם בזמן שהוא מסיט". נאמר כאן שכלי או אוכל שתחת הזב, או המשכב, או המת והנבלה, אינו נטמא ממנו⁴¹. אלא שמהסיפא "חוץ מן המסיט" אפשר להבין שגם חפץ נטמא במשא אם הסיט, וראה לעיל פרק ב סעיף 2, על שיטת הרמב"ם בפירוש משנה זו.
- ג. בתוספתא בכלים ב"ק פ"ו הי"ג (הובאה לעיל פרק ב) איתא: "החמת שהיא נתונה בתנור ופיה למעלה מן התנור, ועצם כשעורה כרוך בסיב או בנייר ונתון בתוכה, היא טהורה והתנור טהור. בא הטהור ואחז בו [והעלהו. ר"ש פ"ח מ"ה] - נטמא ונטמא החמת, חזרה החמת וטימאה את התנור". פירוש: החמת היא כלי עור, שאינו נטמא מטומאה שבאורו, ולכן אינו נטמא מהעצם שבתוכו, וגם אין כלי נטמא במשא, ולכן אינו נטמא במשא העצם, וגם כלי החרס לא נטמא, כי זהו 'תוך תוכו'. אולם כשהאדם נושא את העצם הוא נטמא ומטמא את החמת בחיבורין, והחמת הטמאה למת מטמאת את התנור באור. כאמור, לשיטת רשב"ם ניתן לתלות את טהרת החמת לפני שהורמה בכך שלא הסיטה את העצם.
- ד. בתוספתא באהלות פ"א ה"א שנינו: "אין לך שמיטמא במשא אלא אדם בלבד, האוכלין והמשקין והכלים אין מטמאין במשא". אף זו יש ליישב לדעת רשב"ם באותו אופן, שדיבר הכתוב בהווה, שאין לך נושא המסיט אלא האדם בלבד, והכלים אינם מסיטים את הטומאה אלא במקרה מיוחד כגון כף מאזניים.
- ה. בתוספתא באהלות פ"ג ה"ח: "אמר ר' שמעון... מרובה טומאת האוהל מטומאת המשא, שהכל מטמאין באוהל ואין לך שהוא מטמא במשא אלא אדם בלבד". ומקבילה בספרי זוטא (יט,טז): "אמר ר' שמעון... מוטב להקיש מגע לאהל, שכן הוא שוה לכלים כאדם, ולא להקישו למשא, שאינו שוה לכלים כאדם".
- ו. בתוספתא בזבים פ"ה ה"ד: "...נושא ומסיט אין בהם, שאין לך דבר שאין בו רוח חיים ומטמא בהיסט אלא דבר שיש בו רוח חיים". מפורש שאפילו כאשר החפץ מסיט אינו מטמא.

41 אלא שר"ת (תוס' ערובין כז ע"א ד"ה כל שהזב) חידש שזב מטמא את הכלים שתחתיו טומאה קלה אפילו אם אינם ראויים למשכב ומושב, ו"כל שהזב נישא עליו טהור" היינו מטומאה חמורה דווקא, וראה בתוס' שם שהשיבו על דבריו.

ז. בתו"כ בשמיני (פרק וי) נדונה השאלה האם כלי נטמא במשא הנבלה: "קל וחומר שייטמאו מחמת עצמם במשא: ומה אם במקום שלא נטמאו מחמת הנוגע, נטמאו מחמת עצמם במגע; מקום שנטמאו מחמת הנושא, אינו דין שייטמאו מחמת עצמם? ת"ל 'לכם', לכם הם מטמאים, ואין מטמאים לא אוכלים ולא משקים ולא כלים במשא". מהדרשה מתבאר שהכלים הופקעו מהמשא לא מפני שאינם מסיטים את הנבלה אלא מפני שאין טומאת משא אלא לאדם.

סיכום ומסקנות

א. משא ללא הזזה

ישנן שלש שיטות בראשונים בענין טומאת משא ללא היסט: 1. שיטת הרמב"ם, שכל טומאת משא מטמאת אף ללא היסט. 2. שיטת ר"ת, שכל טומאת משא אינה מטמאת אלא בהיסט. זוהי גם שיטת רשב"ם והסמ"ג ותוס' והריטב"א, ונראה שזוהי גם דעת רש"י. 3. שיטת הר"ש והרא"ש, שזב וזבה ונדה ויולדת ומצורע ומשכב ומושב מטמאים במשא גרידא, ואילו רוקן של זב וזוהו ושכבת זרעו ומימי רגליו ודם הנידה ונבלה ומת מטמאים במשא רק כשיש בו היסט. לדעתם זהו עניינה של אבן מסמא: משא ללא היסט. מהרז"ה והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן נראה שאינם סוברים כר"ש, אלא שלא ברור אם דעתם כר"ת או כרמב"ם.

שיטת הר"ש מוקשית מכמה בחינות: פירושו לאבן מסמא (שחיוני ומוכרח לשיטתו) מעורר קשיים, וכן פירושו לסוגיה בחולין על מחלוקת ר"א ורבנן ולסוגיה בנדה שממעטת את דם הנידה מ"אותם". נוסף על כך, ישנן כמה ראיות שאין כל חילוק בטומאת משא בין זב וחבריו לזוב וחבריו. שיטת ר"ת נוחה יותר משיטת הר"ש בפשט השמועות, אבל ישנן כמה ראיות לכך שיש טומאת משא בלא היסט, שלא כדעתו. לפיכך, נראה לענ"ד לתפוס להלכה כשיטת הרמב"ם, שכל טומאות משא מטמאות אף ללא היסט.

ב. גדר ההיסט

מרש"י והר"ש והמאירי נראה שהיסט נחשב כמשא רק כאשר הוא מעביר את הטומאה ממקום למקום. לעומתם נראה מתוס' ור"ת והסמ"ג והרמב"ם להיפך, שכל תזוזה קלה חשובה היסט (לדעת הרמב"ם, כפי שהתבאר, משא מטמא אף ללא היסט כלל, ומכל מקום יש נפק"מ בבירור זה למי שמסיט ואינו נושא).

מהתוספתא לגבי המסיט נימי מרכב וצמר נבלה מוכח כדעה השניה, שכל תזוזה קלה חשובה היסט.

ג. אבן מסמא

בדברי חז"ל נאמר על כמה מן הטמאים: זב, זבה, נדה, יולדת, מצורע, משכב ומושב, שהם מטמאים אפילו ב"אבן מסמא". הדעות בראשונים חלוקות בפירוש מושג זה, במובן הטכני: 1. לדעת הר"ש הכוונה שיש בין הטומאה לטהרה חציצה שמונעת הזזה, כך שהאדם נמצא תחת הטומאה ואינו מזיז אותה כלל. 2. שיטת ר"ת וסיעתו (רשב"ם, תוס', רשב"א, ריטב"א ור"ן) שאבן מסמא היא אבן כבדה, שמונעת את תחושת הכובד של הטומאה. 3. שיטת ר"ח והרמב"ם והרמב"ן שאבן מסמא היא חציצה כלשהי של דבר שאינו מקבל טומאה, לאו דווקא חציצה כזו שמונעת היסט או את תחושת הכובד.

מלבד המחלוקת על פירושו המדויק של המושג, קיימת מחלוקת על שימושו והיקפו ההלכתי של חידוש זה של טומאה באבן מסמא, וארבע שיטות בדבר: 1. שיטת הר"ש שאבן מסמא נאמרה לעניין משכב ומושב וגם לעניין טומאת משא רגילה (ומזה יצא לו שבטומאות הנ"ל, הזב וחבריו, יש משא גם ללא היסט, ואילו בשאר הטומאות אין משא ללא היסט). 2. שיטת תוס' בנידה וסיעתם (הריטב"א והר"ן) שאבן מסמא נאמרה לעניין משכב ומושב והיסטו של זב וכן לעניין טומאת משא רגילה (ומזה יצא להם שבזב וחבריו יש משא גם ללא תחושת הכובד, ואילו בשאר הטומאות משמע מדבריהם שאין נטמאים אלא אם כן חשים את כובד הטומאה). 3. שיטת הרמב"ן והרשב"א ותוס' הרא"ש בנידה שאבן מסמא נאמרה לעניין משכב ומושב והיסטו של זב, אך לא לעניין משא. 4. שיטת הרמב"ם שאבן מסמא נאמרה רק לעניין משכב ומושב, מבחינת שימושו של המושג בחז"ל (אבל הלכה למעשה כל טומאת משא או היסט קיימת גם כאשר יש הפרדה בין הטומאה והטהרה).

מסקנתנו למעשה מן הסוגיה כדעת הרמב"ם והרמב"ן, שבטומאת משא אין כל חילוק בין הזב וחבריו לשאר המטמאים במשא. לכן, את המושג "אבן מסמא" יש לפרש רק ככינוי שבא לחדד ולהדגיש את החומרות המיוחדות בזב: משכב ומושב, או גם היסט.

ד. משא ללא תחושת כובד הטומאה

כאמור, מהמחלוקת על פירוש אבן מסמא ועל תחולתו יצאה מחלוקת על טומאת משא כשהאדם הנושא אינו מרגיש את כובד הטומאה, באותם טומאות שאין בהן דין אבן מסמא. בתוס' והריטב"א ובפרט מהר"ן משמע שאין בכהאי גוונא טומאת משא, ודעת הרמב"ם שיש טומאת משא בכל אופן.

יש להוכיח בראיות רבות שכל המטמאים במשא מטמאים גם כשאין כובדם ניכר.

ה. טומאת משא בכלים

שיטת הרשב"ם, בניגוד לרוב הראשונים, שכלים נטמאים במשא (וברש"י יש סתירות בעניין זה). מאידך, הרשב"ם סובר שמשא מותנה בהיסט, ולפי זה נראה שהאפשרות היחידה לטומאת כלים במשא היא כשהם מסיטים את הטומאה על ידי משקלם, כגון בכף מאזנים. ישנן ראיות רבות שאין משא בכלים, וחלקן מוכיחות גם על מקרה שהכלים מסיטים.

ו. גזירת זב שמת

חז"ל גזרו על הזב שמת שמלבד טומאת מת הקיימת בו מדאורייתא הוא ימשיך לטמא גם בחומרות המיוחדות לזב החי. לדעת רוב הראשונים גזרו עליו לטמא במשכב ומושב, וכן גם במשא, לפי השיטה שיש חומרה מיוחדת במשא הזב שאיננה קיימת במשא המת (דהיינו משא ללא היסט, לדעת הר"ש, ומשא ללא תחושת הכובד, לדעת תוס'). לדעת הרמב"ם הגזירה על הזב שמת מתייחסת אך ורק לענין משכב ומושב, וזהו ה"משא" האמור בעניין זה. כדבריו מוכח מהתוספתא בנידה ומהתורת כהנים.

נספח: דיון בתשובת האגרות משה

באגרות משה (חיו"ד א ס' רל) דן על כהן שזוקק להשתלת אבר (ומדובר כנראה באופן שאין בו פיקוח נפש), כיצד ניתן לעשות זאת בלי שייטמא מהאבר (עד שהאבר יתאחה וייחשב כבשר חי). הוא מבאר שפתיחת גוף הכהן כדי להשתיל את האבר בפנים נחשבת כמגע בית הסתרים, ואם כן אין לחוש אלא לטומאת משא. ולעניין טומאה זו הציע שהרופא יקשור את רגל הכהן, כך שלא תזיז את האבר המושלת עד תום הניתוח. האג"מ הביא את מחלוקת הראשונים על משא ללא היסט, שהרמב"ם מחמיר בו ולעומת זאת חבל ראשונים הקלו: רש"י בחולין כ ע"א והתוס' בחולין עא ע"א והר"ש והרא"ש. אף כתב שקושיית הר"ש והרא"ש מכך שאין נבלת בהמה מטמאה בבית הבליעה היא תמיהה גדולה על הרמב"ם, ורוב הראשונים סוברים כר"ש שאין משא ללא היסט, ולכן גם הרע"ב בזבים פ"ה מ"ג פירש כמותם, ולפיכך הסיק שיש מקום להורות להיתר כרוב הראשונים.

עוד הקשה על מש"כ הרמב"ם בהל' טו"מ פ"א ה"ג: "אם תחב אדם טומאה בכוש והכניסה לתוך גרונו של טהור או לתוך מעי של אשה מלמטה לא נטמא הכולע משום מגע זה", וממש"כ בהל' שאר אבה"ט פ"ג ה"ד: "כזית מנבלת הבהמה שתחבו... טמאו משום נושא, לא משום נוגע, כמו שבארנו בתחלת הספר" משמע שבהל' טומאת מת הרמב"ם מדבר גם על נבלה, הרי שבאופן זה האדם לא נטמא אפילו במשא, ואיך זה יתכן שלא יטמא? הרי לדעת הרמב"ם יש משא בלא היסט!

מדברינו יוצאות כמה הערות על דבריו: 1. מה שכתב את רש"י והר"ש עם התוס' בחולין, לענ"ד יש חילוק ביניהם בגדר היסט, ולפי מה שנקט כר"ש והרא"ש אפשר שאין צורך לקשור את רגל המנותח, מפני שאף אם יזיז מעט את רגלו אין זה היסט אם לא הלך ממקומו, כפי שהתבאר לעיל (פרק א סעיף 3). וחילוק נוסף ביניהם, שלדעת הר"ש והרא"ש יש טומאות שאינן צריכות היסט, ואילו לרש"י ותוס' כל הטומאות צריכות היסט. אגב, גם באנצ'ת ערך 'הסט' נזכרו רק שיטת הר"ש והרמב"ם ותו לא. 2. אין זה מדויק שרוב הראשונים סוברים כר"ש, ואדרבה, רוב הראשונים לא חילקו כמוהו בין זב וחבריו לזוב וחבריו. אלא שכמה מהחולקים על הר"ש, כגון ר"ת וסיעתו, הקלו אף יותר מהר"ש גם בזב וחבריו. ובדעת כמה ראשונים, והם הרמב"ן והרשב"א והר"ן, יש להסתפק אם

סוברים כרמב"ם שיש משא ללא היסט. 3. התמיהה על הרמב"ם מדין אכילת נבלת בהמה, שהאג"מ הותיר כ"תמוה מאד", מיושבת בכמה אופנים, כנ"ל. 4. הקושיה על הרמב"ם בהל' טו"מ פ"א ה"ג אינה מובנת לענ"ד, כי הרמב"ם כותב רק שבאופן זה אין מגע, ולא כותב שאין בזה משא, ואין הכי נמי, אם הטומאה המדוברת תהיה נבלה וכיו"ב אכן יטמא במשא, כדברי הכס"מ שם. ומה שכתב הרמב"ם בהל' שאר אבה"ט "כמו שביארנו בתחילת הספר" מתיחס רק לדבריו "לא משום נוגע". 5. לאור זאת לענ"ד העיקר להלכה כשיטת הרמב"ם, ומכח הראיות הנ"ל פרק ו.

כפתרון מעשי, שמא ניתן להציע שיוכן מתקן שיוצב על מיטת החולה ויחזיק את האבר בקצותיו עד השלמת הניתוח, כך שמשקל האבר יהיה על המתקן, ואין זה "משא" (ראה כיו"ב במרכה"מ הל' טו"מ פ"א ה"ג ובחזו"א זבים סי' ג סקט"ו).

מכל מקום, קיימת באבר שאלה נוספת של טומאת אהל (אם נשאר עליו בשר הראוי להתרפא, ראה הל' טו"מ פ"ב ה"ג). בעניין זה הניח האג"מ שמעיקר הדין מתי גויים אינם מטמאים באהל ולפיכך דן רק על מגע ומשא. ולפי מסקנתי לעיל סי' ג שמתני גויים מטמאים באהל נמצא שאין להתיר השתלה זו אלא במקום פיקוח נפש.